

Alakoulun oppilaiden liikuntatuntien kouluviihtyvyyttä
kartoittavan sähköisen itsearviointilomakkeen
kehittämistutkimus

Jukka Hautala ja Sami Vuorela

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma

Kevät 2013

Opettajankoulutuslaitos

Jyväskylän yliopisto

Esipuhe

Tiimityöskentelyssä oleellista on yhteishenki. Välimaa, Kankkunen, Lagerroos & Lehtinen (1994, 99) vertaavat tiimityöskentelyä mihin tahansa joukkuepeliin, jossa joukkueen muut pelaajat luovat edellytykset maalin tekoon omissa rooleissaan, mutta yleisön kiitoksen kerää kuitenkin maalintekijä.

Omaan tiimiimme kuuluivat itsemme lisäksi erinomaisia mielipiteitä ja ehdotuksia tarjonnut graduryhmämme, asiantuntijoiksi nimittämämme kokeneemmat opettajakollegat, haastatteluluokkien omat opettajat, sekä teknisen puolen ammattilaiset ZEF-solutions -yrityksestä.

Tahdommekin kiittää projektimme loppuunsaattamisen mahdollistaneita tahoja hyvästä yhteistyöstä ja -hengestä - Kiitos!

Jyväskylässä, 13.1.2013

Jukka Hautala & Sami Vuorela

Tiivistelmä

Hautala, Jukka & Vuorela, Sami. 2013. Alakoulun oppilaiden liikuntatuntien kouluviihtyvyyttä kartoittavan sähköisen itsearviointilomakkeen kehittämistutkimus. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Opettajankoulutuslaitos. Jyväskylän yliopisto. 116 sivua.

Tutkimuksen alkuperäinen tarkoitus oli kehittää oppilasarviointia informatiivisemmaksi ja paremmin Opetushallituksen sille asettamia tehtäviä vastaavaksi. Hankkeen edetessä tutkimus kuitenkin sai uuden suunnan ja lopputuotoksena syntyi uusi, sähköinen oppilaan itsearviointilomake.

Tutkimuksessa hyödynsimme aiempaa tutkimustietoa, teimme SWOT -analyyskejä sekä suoritimme teemahaastatteluita. Lisäksi hyödynsimme kehitystyössä kollegiaalista asiantuntijuutta, sekä teknisen alan ammattilaisia. Tutkimusmetodimme oli kehittämistutkimus ja tutkimusote kvalitatiivinen.

Tuotekehitysprojektille ominaista on sen rakenteellinen syklisyys; testaus ja kehittäminen toistuvat, kunnes tuote saa lopullisen muotonsa. Oma kehitystyömme testattiin ja asetettiin kritiikille alttiiksi sen eri vaiheissa. Palautetta ja kehitysehdotuksia saimme graduryhmältämme, sekä kokeneilta luokanopettajilta. Tietoteknistä osaamista haimme ZEF-solutions -yritykseltä.

Lopullinen lomakemalli testattiin kahdessa jyväkyläläisessä koulussa kolmas- ja kuudesluokkalaisten kanssa. Testin jälkeen haastattelimme neljä (N=4) kolmas- ja neljä (N=4) kuudesluokkalaista teemahaastatteluun (ks. kappale 6). Lisäksi haastattelimme molempien luokkien opettajat (N=2) avoimen sähköpostikyselyn avulla.

Tutkimus osoitti, että luomallemme sähköiselle itsearviointilomakkeelle on tarvetta. Uusi, sähköisessä muodossa oleva lomake koettiin perinteistä paperista parempana. Lomake kartoitti myös kouluviihtyvyyttä liikuntatunneilla. Kouluviihtyvyyden kartoittaminen on ajankohtainen aihe koulumaailmassa.

Tutkimuksen mukaan oppilaat eivät tiedä, miksi itsearviointeja tehdään.

Tutkimus osoitti myös, että itsearviointilomakkeet on syytä teettää koulussa, sillä koteihin lähetetyt sähköpostilomakkeet eivät palautuneet kyselijöille toivotusti.

Valmis lomakemalli lähetettiin käyttämäämme vaalikonepohjaa tuottavalle ZEF-solutions -yritykselle heidän pyyntönsä mukaisesti. Lomakkeen kehitystyö kuitenkin jatkuu vielä kentällä.

Avainsanat: Oppilasarviointi, itsearviointi, itsearviointilomake, kouluviihtyvyys, kehittämistutkimus

Sisällys

1 Johdanto	5
2 Kehittämistutkimus	7
2.1 Arviointikäyrä	10
3 Suunnanmuutos	15
3.1 Miksi liikunta?	16
3.2 Miksi kouluviihtyvyys?	18
3.3 Miksi itsearviointi?	21
3.3.1 Itsearviointilomakkeiden SWOT-analyysit	23
3.4 Miksi sähköinen lomake?	24
3.4.1 ZEF-solutions	27
3.5 Lomakkeen luominen	29
4 Sähköinen itsearviointilomake	31
4.1 Johdanto sähköiseen itsearviointilomakkeeseen	31
4.1.1 Sähköpostiin lähetettävä itsearviointilomake	33
4.2 Itsearviointilomake ja kysymyskohtaiset perusteet	35
4.2.1 Liikuntahöperöt	61
5 Lomakekokeilu	63
6 Haastattelut	64
7 Tulokset	66
7.1 Oppilashaastattelut	66
7.2 Opettaja haastattelut	76
8 Johtopäätökset	80
8.1 Lomakkeen kehitystyö	80
8.2 Lomake käytännössä	82
9 Pohdinta	84
9.1 Yleistä pohdintaa tutkimustuloksista	84
9.1.2 Lomakkeen jatkokehitys	85
9.2 Tutkimusmenetelmät ja tutkimuksen arviointi	86
9.2.1 Tutkimusmetodin valinta ja validiteetti	88
9.2.2 Lomaketesti ja haastatteluetiikka	89
10 Lähteet	91
11 Liitteet	98

1 Johdanto

Syksyllä 2009 aloimme pohtia Suomen nykykoulun epäkohtia koska näimme, että jonkin epäkohdan tutkiminen olisi mielekäs ja motivoiva aihe kasvatustieteen kandidaatin tutkimukseemme. Se, mikä tuo aihe voisi olla, vaati pienen pysähtymisen. Olihan Suomi monellakin mittarilla koulumaailman mallitapaus maailmalla.

Näimme, että niin koulu kuin yhteiskuntakin olivat molemmat kehittyneet monellakin tapaa viimeisten vuosikymmenten aikana. Tästä huolimatta oppilasarviointi on pysynyt samankaltaisena vuosikymmeniä. Näin, vaikka arviointi on yksi koulun merkittävimmistä ja näkyvimmistä tehtävistä. (mm. Uusikylä, 2006, 83-88, 145-148.)

Kandidaatin tutkimuksemme käsitteli kuudennen luokan oppilaiden käsityksiä liikunnan itsearvioinnista. Tutkimuksen yhteydessä havaitsimme nykyisen numeerisen arvioinnin kapeuden sekä informaatioköyhyyden. Opetushallitus määrittelee arvioinnin periaatteet ja niiden mukaan arvioinnin tulee kohdistua muun muassa oppilaan oppimiseen ja edistymiseen oppimisen eri osa-alueilla (Opetushallitus, 2004, 262). Näimme, että vallalla oleva numeerinen arviointi ei täytä näitä tavoitteita. Mielestämme nykyinen malli ei painota riittävästi kehityksen seurantaa.

Näkemyksemme mukaan ja omien kokemuksiemme pohjalta oletimme, että nykyinen numeerinen päättötodistusarviointi ajaa oppilaat lisäksi käytökseen, jossa todistuksen ainoa arvo on sen vertailtavuus kanssaoppilaiden todistuksiin. Toisin sanoen koko pitkän kouluvuoden uurastus ja työn tulokset käydään läpi muutamassa minuutissa, kun oppilaat vertailevat saamansa numerot keskenään. Oppilaista tulee hetkeksi pelkkiä numeroita: ”sinä olet seiska, minä kasi. Olen siis parempi kuin sinä.” Mielestämme kouluvuoden aikana tehdystä työstä tulisi jäädä käteen jotakin enemmän. Tähän päätelmään tukea antaa muun muassa Jari Halosen vuonna 2003 tarkastettu lisensiaattityö, jonka mukaan pelkkä numero ei anna riittävästi

tietoa oppilaan osaamisesta, tai oppimisesta (Halonen 2003, 75). Toisaalta myös Opetushallitus (2004) edellyttää, että arvioinnin tulee kohdistua oppilaan oppimiseen ja edistymiseen oppimisen eri osa-alueilla. Nähdäksemme nämä tavoitteet eivät toteudu pelkän numeerisen arvioinnin kautta.

Mielestämme olisikin mielekkäämpää, jos arviointi kohdistuisi enemmän yksittäisen oppilaan kehityksen seurantaan kuin oppilaiden väliseen vertailuun, sillä vertailu luo oppilaiden välille kilpailua. Martin, Marsh ja Debus (2001) näkevät, että tässä kilpailussa häviäjiä uhkaavat asennoitumisvaikeudet opiskelua kohtaan. Vertailu ja kilpailu ovat siis omiaan jakamaan oppilaita ryhmiin: niihin, jotka menestyvät ja niihin, jotka luovuttavat.

Päätimme kehittää arviointimenetelmän, joka keskittyisi enemmän oppilaan yksilöllisen kehityksen seurantaan. Ideana oli kehittää opettajille työkalu, jonka avulla tuota kehitystä voitaisiin konkreettisesti mallintaa yksittäiselle oppilaalle. Tämä osoittautui haastavaksi tehtäväksi ja tutkimuksemme rakentuikin monivaiheiseksi kehittämistutkimukseksi. (ks. 8.1.)

2 Kehittämistutkimus

Tutustuimme kehittämistutkimus-termiin Henry Leppäahon väitöskirjan, Matemaattisen ongelmaratkaisutaidon opettaminen peruskoulussa – Ongelmanratkaisukurssin kehittäminen ja arviointi (2007), avulla. Tutkimussuuntana vielä suhteellisen uudehkosta asemasta kasvatustieteiden kentällä nauttiva kehittämistutkimus on erityisesti matematiikan, teknologian ja luonnontieteiden opetuksen tutkijoiden käytössä yleistynyt (Leppäaho, 2007).

Kehittämistutkimus-nimitystä on käytetty kasvatustieteissä kuitenkin jo 1990-luvulta lähtien (Bannan-Ritland 2003, 21). Alkuperäisiä englanninkielisiä nimiä on useampia, jotka vilahtelevat eri tutkijoiden teksteissä synonyymeinä toisilleen. Tällaisia termejä ovat muun muassa design research, design experiments, developmental research ja formative research. (Leppäaho 2007, 113).

Leppäahon tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, kuinka oppilaiden ongelmanratkaisutaitoa voitaisiin opettaa ja kehittää peruskoulussa sekä suunnitella tähän tarkoitukseen soveltuva oppimisympäristö (Leppäaho, 2007, 19). Kehittämistutkimuksen kannalta oleellisin asia tutkimuksessa on nimenomaan uuden kehittäminen. Tässä tapauksessa Leppäahon tavoitteena oli luoda toimivampi oppimisympäristö. Hän päätyi luomaan matemaattisen ongelmanratkaisun kurssin, joka auttaisi kehittämään oppilaiden luovaa matemaattista ongelmanratkaisua. Lisäksi tutkimuksen myötä syntyi uusi oppimateriaali; Matematiikan ongelmanratkaisukurssi 6. luokalle.

Edelsonin (2002, 116–117) mukaan kehittämistutkimukselle tyypillisiä piirteitä ovat tutkimuksellinen ote, jonka avulla edetään kohti etukäteen asetettuja tutkimustavoitteita, tutkimusprosessin systemaattinen dokumentointi ja sen jatkuva arviointi sekä tutkimuksen yleistettävyyys.

Pro gradu-tutkielmamme etukäteen asetetut tavoitteet liittyvät peruskoulussa havaitsemaamme arvioinnin puutteelliseen tiedonjaon

tehtävään. Peruskoulun opetussuunnitelman perusteiden (2004) tavoitteissa arvioinnille annetaan muun muassa seuraava tavoite: opintojen aikaisen arvioinnin tehtävänä on ohjata ja kannustaa opiskelua sekä kuvata, miten hyvin oppilas on saavuttanut kasvu- ja oppimiselle asetetut tavoitteet (Opetushallitus 262, 2004). Mielestämme numeerinen arviointi itsessään ei täytä yllämainittua tavoitetta. Tähän haimme ratkaisua aivan uudelta pohjalta arviointimenetelmästä, jonka nimesimme kehityskäyräksi/ arviointikäyräksi (ks. luku Arviointikäyrä).

Ensiksi on siis havaittava jokin ongelma valloilla olevassa systeemissä, johon pyritään etsimään parannusta. Kehittämistutkimuksessa tuo parannus hahmottuu kentän kanssa tehdyssä yhteistyössä. Tällöin mahdolliset parannukset on heti siirrettävissä käytäntöön. (Leppäaho, 2007.) Yhteistyökumppanimme koostuivat omasta seitsenhenkisestä graduryhmästä, haastattelemistamme opettajista ja oppilaista, sekä StarSoft Oy:n, että ZEF-Solution -yrityksen teknisen puolen ammattilaisista.

Aivan yksinkertaista uuden tuotteen kehitystyö ei kuitenkaan ole. Tutkijan päässä syttyvä vertaiskuvainnollinen lamppu loistavan idean merkiksi ja sen siirtäminen valmiiksi tuotteeksi on todella pitkä ja monimutkainen tie. Tutkijan on hyväksyttävä jatkuva epävarmuus ja epätietoisuus tulevista. On annettava mahdollisuus omille havainnoille ja ideoille, mutta samalla oltava valmis luopumaan niistä. Seiniä tulee eteen ja jokaisella kerralla on tehtävä ratkaisu: menenkö yli, kierränkö vai peruutanko taaksepäin.

Prosessimme käynnistyi ensimmäisen kerran jo kandidaatin tutkielmaa tehdessämme vuosina 2009 ja 2010 (Hautala & Vuorela 2010). Tuo kyseinen tutkielma keskittyi liikunnan itsearvioinnin tutkimiseen alakoulun kuudennella luokalla. Seuraava vaihe oli parannusidea vallinneeseen arviointikäytäntöön perusopetuksessa. Ideointi alkoi syksyllä 2011.

Niin kuin tutkimuksissa yleensäkin, myös kehittämistutkimuksessa on tärkeää, että tutkija(t) pitävät jatkuvasti kirjaa tekemisestään. Systemaattista dokumentointia helpottaaksemme olemme pitäneet henkilökohtaista

päiväkirjaa, josta käy ilmi se, mitä olemme tehneet kulloisenakin päivänä. Esimerkiksi päiväkirjasta löytyy seuraava tieto: 27.8.2012 yhteydenotto Lapin yliopiston harjoittelukoulun opettajaan Rainer Turpeenniemeen. Puhelinhaastattelu Turpeenniemen ja hänen kollegansa kehittämästä sähköisestä liikunnan itsearviointilomakkeesta.

Kehittämistutkimukselle yksi mahdollinen etenemismuoto on Bannan-Ritlandin (2003) esittelemä malli, jota hän on käyttänyt omassa työssään. Neliportaista etenemismallia on sovellettu tutkimuksessamme.

- a) Tutustumisvaihe
- b) Paranneltu väliintulo
- c) Arviointi toimintaympäristössä
- d) Arviointi yleistyksien mahdollisuudesta

Vaiheet (a-d) edetään järjestyksessä, mutta kehittämistutkimukselle yleinen piirre on myös toistettavuus, joten kaikki neljä kohtaa voidaan tarvittaessa toistaa, jos huomataan mahdollisia puutteita ensimmäisellä kerralla.

Hieman tarkempi ja tähän tutkimukseen paremmin soveltuva kehittämistutkimuksen malli oli kuitenkin Woodin ja Berryn (2003, 195–199) tekemä luonnehdinta:

- 1) Kehittämistutkimuksessa tuotetaan fyysinen tai teoreettinen artefakti tai tuote.
- 2) Tuote testataan useita kertoja ja sitä kehitetään toistojen kuluessa.
- 3) Tuotoksen parantelussa käytetään useita malleja ja teorioita.
- 4) Kehittämistutkimus sijoittuu todelliseen kontekstiin, mutta tulokset ovat jaettavissa ja yleistettävissä laajemmaltikin.
- 5) Opettaja kasvattajana/tutkijana on mieluummin väliintulija kuin tarkkaileva osanottaja ja hän on vuorovaikutuksessa toisten opettajien kanssa, kun ammattimaisesti kehitettyä mallia kehitellään.

Näistä Woodin ja Berryn esittelemistä kehittämistutkimuksen pääpiirteistä tutkimuksemme täyttää selkeästi kohdat 1, 4 ja 5. Myös kohta 3 on edustettuna, mutta pro gradu -tutkielman laajuus huomioiden siihen on syytä

suhtautua pienellä varauksella. Kohta 2 tulee todelliseksi, kun pääsemme käyttämään kehittelemäämme lomaketta tulevassa työssämme.

Kohta 1, uuden tuotteen kehittäminen, on varsin selvä. Luomamme sähköinen itsearviointilomake on konkreettinen, todellinen tuote. Tutkimuksessamme täytimme kohdan 4, kun testasimme lomakettamme oikeissa perusopetuksen luokissa. Kohta 5 puolestaan on seminaari-istuntojen kautta varmistettu. Noin kerran kuukaudessa kokoontuva, kasvatusalan asiantuntijoista koostuva ryhmä takaa sen, että lomake kehittyy ammattimaisesti ja jatkuvan tarkkailun alla.

2.1 Arviointikäyrä

Päätimme jalostaa arvioinnin seurantaideaa pro gradu -tutkielmassamme. Pohtiessamme vaihtoehtoisia menetelmiä oppilasarvioinnin järjestelmälliselle seurannalle, päädyimme ajatukseen ”arviointikäyrästä”. Kehittelimme mallia, joka pitäisi sisällään oppilaan omaa itsearviointia, sekä opettajan ylläpitämää ”arviointikäyrää”, eräänlaista graafista kuvaajaa oppilaan yksilöllisestä kehityksestä. Käyrä ilmaisisi oppilaan kehityksen lukuvuoden aikana kronologisen aikajanan puitteissa. Tällöin oppilaan oppimisen seuranta keskittyisi yksilölliseen kehitykseen. Opetushallituksen (2004, 14) mukaan perusopetuksen arvopohja rakentuu muun muassa tasa-arvolle ja demokratialle. Liian varhainen kilpailuttaminen nakertaa nähdäksemme tätä pohjaa ja oman näkemyksemme mukaan alakoulussa onkin vielä toisarvoista asettaa oppilaita paremmuusjärjestykseen.

Microsoftin Excel -pohjaisella ohjelmalla olisi mahdollista piirtää vaivattomasti oppilaan kehitystä kuvaava käyrä. Opettajan tehtävänä olisi jokaisen työviikon päätteeksi yksinkertaisesti merkitä taulukkoon kullekin oppilaalle muodostettuun sarakkeeseen merkintä siitä, millä tasolla kuluneella viikolla oppilaan osaaminen on ollut. Näin ollen viikottaisista merkinnöistä muodostuisi lukuvuoden loppuun tultaessa kunkin oppilaan kehitystä

kuvaava käyrä. Tämä tarkoittaa sitä, että opettajan työtaakka arvioinnin osalta on jakaantunut tasaisesti koko lukuvuodelle, eikä siis vaadi ylimääräisiä ponnistuksia koulun kevätjuhlan lähestyessä. Riittää, että arvioi oppilaat lukuvuoden viimeisen viikon osalta, kuten aiempinakin viikkoina ja tulostaa tämän jälkeen ”kehityskäyrätodistuksen” koko lukuvuoden osalta. Tästä graafisesta kuvaajasta on helppo nähdä oppilaan kehityskulku koko lukuvuoden osalta.

Oppilaan kehitykseen saattaa luonnollisesti syntyä myös notkahduksia. Näihin notkahduksiin on aina olemassa syy. Oletimme, että mikäli kehitystä seurataan järjestelmällisesti ja tulokset ovat konkreettisesti nähtävissä kehityskäyrän muodossa, on mahdollista reagoida tilanteeseen nopeammin. Tällaisen ”alamäen” syyt voidaan jäljittää, kun nähdään missä vaiheessa oppilaan kehitys on alkanut taantua.

Oletetaan esimerkiksi tilanne jossa opettaja havaitsee, että oppilaan käyrä on ollut laskusuuntainen jo yhden kuukauden ajan. Tällöin hän voi yhdessä vanhempien kanssa käydä läpi lapsen elämässä tapahtuneita asioita notkahduksen alkuaikoihin. Syyksi saattaa hyvinkin paljastua jokin kriisi, kuten lemmikin kuolema, kiusatuksi tuleminen tai jokin muu vastaava tapahtuma. Näin ongelmiin pystytään reagoimaan riittävän aikaisin, ennen kuin ne alkavat vaikuttaa koko koulunkäyntiin ja lapsen kehitykseen. Käyrän avulla ongelman alkuaikakohta on siis helposti paikannettavissa ja toimenpiteet sen korjaamiseksi voidaan aloittaa hyvissä ajoin.

Jatkuvassa kehityksen seurannassa on luontevaa hyödyntää myös oppilaan omaa itsearviointia. Tämä arvioinnin osa-alue liitettäisiin opettajan tekemän, oppilaan kehitystä mukailevan ”arviointikäyrän” liitteeksi. Itsearviointi on lisäksi yksi Opetushallituksen edellyttämistä arviointimenetelmistä (Opetushallitus 2004, 264).

Aluksi idea kehityksen seurannasta graafisen kuvaajan avulla tuntui yksinkertaiselta tavalta mallintaa edistymistä – toimiihan samankaltainen malli esimerkiksi taloustieteissäkin. Ajatus, jossa lainataan toiminta, tai tekniikka

joltakin toiselta toimialalta, kutsutaan tuotekehityksessä muuntelumenetelmäksi (Välimaa, Kankkunen, Lagerroos, Lehtinen, 1994, 91).

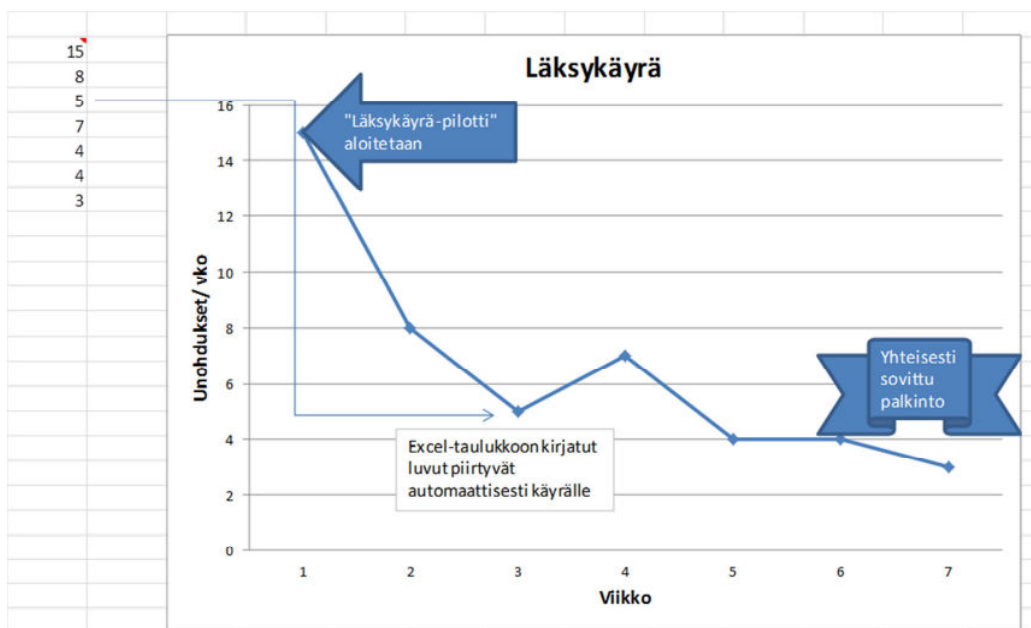
Hyvin nopeasti kävi kuitenkin ilmi, että oppiainekohtaista arviointia olisi lähes mahdotonta toteuttaa ideoimamme käyrämallin mukaisesti. Aivan aluksi olisi luotava standardit, joiden mukaan pisteytys tulisi tehdä. Lisäksi käyrän avulla tehtävä seuranta edellyttäisi toistuvia tasokokeita tai joitain muita edistystä mittaavia testejä, jotta viikoittainen pisteytys voitaisiin suorittaa. Myös opettajan työmäärä lisääntyisi oleellisesti, mikäli mallin mukainen arviointi suoritettaisiin jokaisessa aineessa luokan jokaiselle oppilaalle. Alkuperäinen ajatuksemme opettajan työtaakan vähentämisestä koki siis kovan kolauksen. Opettajalla tulisi olla myös erittäin vahva oppilaantuntemus, jotta kunkin oppilaan yksilöllistä kehitystä voitaisiin arvioida käyrämallin avulla. Tässä vaiheessa saimme ensimmäisen kerran havaita, kuinka pitkä matka idealla onkaan valmiiksi, toimivaksi tuotteeksi.

Pidimme kuitenkin hyvänä ajatuksena, että oppilaat saisivat visuaalista palautetta kehityksestään. Vaikka käyrämallimme ei soveltuisikaan suoraan oppiainekohtaiseen arviointiin, voitaisiin sitä yhä hyödyntää käytöksen arvioinnissa. Uskoimme, että oppilas jonka johonkin käytöksen osa-alueeseen on tarvetta puuttua, käytöksen ja sen kehityksen näkyviin saattaminen voisi toimia tehokkaana motivointikeinona ja samalla opettajan arviointivälineenä. Jos oppilas on esimerkiksi taipuvainen kiusaamiseen tai kouluvälineiden unohtamiseen, voidaan tällaista ei-toivottua käytöstä kuvata kehityskäyrän avulla. Kun tällainen käytös tuodaan oppilaalle nähtävään muotoon ainaisen muistuttelun ja huomauttelun sijaan, voi hän itse toimia aktiivisena havainnoijana oman toimintansa suhteen. Kun käytöstä kuvaavaan grafiikkaan vielä lisätään palkinto, on ilmeistä että motivaatio kohti toivotumpaa käytöstä nousee. Oppilaat pyrkivät saavuttamaan tavoitteen todennäköisimmin silloin, kun se on muun muassa selkeä ja sopivan haastava (Woolfolk 2007, 383).

Päätelmämme tueksi teetimme lyhyen pilottihankkeen eräässä Jyväskylän alueen alakoulun viidennessä luokassa. Kyseisellä luokalla oli ongelmana kotitehtävien laiminlyönti. Luokan oma opettaja oli jaksanut

huomautella oppilaille asiasta, ja jälki-istuntoja aiheen tiimoilta istuttiin lähes viikoittain – tuloksetta.

Piirsimme kyseisen luokan taululle kaavion, johon merkitsimme rastin kuluneen viikon unohdusten määrää vastaavalle kohdalle. Jos koko luokalla oli ollut viikon aikana yhteensä viisitoista läksynunohdusta, kirjattiin rasti kyseiselle viikolle sarakkeeseen kohtaan 15. Näin jatkettiin usean viikon ajan. Rastit yhdistettiin viivalla, jolloin kaavioon muodostui käyrä kuvaamaan käytöksen kehitystä (kuvio 1).

Kuvio 1. Läpsykäyrä.

Merkillepantavaa kokeessa oli se, että koko luokka hämmästyi heikkoa lähtötasoaan, vaikka heille oli siitä sanallisesti huomauteltu usean kuukauden ajan. Kun kaavion alaosaan merkittiin vielä tavoitetaso, jonka saavuttaminen toisi luokalle palkinnon, alkoi muutos kohti parempaa nopeasti. Vaikka epäilemättä suurimpana motivoijana toimi luvattu palkinto, ei mielestämme voida silti väheksyä näkyväksi tehtyä kehityskäyrää. Kehityksen seuranta oli

nyt visualisoitu. Tämä konkretisoi luokan lähtötason ja toisaalta osoitti myös kehityksen suunnan, sekä matkan tavoitteen saavuttamiseksi.

Oppilaat aktivoituivat itse ja koko luokka kannusti toisiaan parempaan läksyjen tekemiseen. Motivaatio tavoitteiden saavuttamiseksi oli korkea. Oleellista motivaation kannalta oli myös se, että oppilaat tunsivat tavoitteen mahdolliseksi saavuttaa (Woolfolk 2007, 380). Tavoitteet tulee siis olla saavutettavissa, jotta oppilaiden motivaatio niiden tavoittelemiseksi säilyy. Tämä vaatii tavoitetason asettavalta opettajalta hyvää oppilaantuntemusta.

Perjantai-iltapäiville ajoittuneet kaavion merkintähetket olivat odotettuja tuokioita. Koko luokka hiljeni jännittyneenä seuraamaan, mihin kohtaan kuluneen viikon unohduksista kertova rasti taulukossa asettuisi. Kyseisessä esimerkissä huomioitavaa oli myös ryhmän luoma paine. Vaikka unohduksia ei yksilöity, tiesi jokainen oppilas oman läksyunohduksen vievän koko luokkaa kauemmas odotetusta palkkiosta.

Haastattelimme (25.4.2012) erästä kokenutta Jyväskylän alueen alakoulun opettajaa tiedustellaksemme, olisiko tämänkaltaiselle arviointityökalulle tietoteknisenä sovelluksena käyttöä. Haastattelemamme naisopettaja nosti heti esiin laajalti Jyväskylän koulutoimen alueella käytössä olevan Wilma-viestintäjärjestelmän. Wilma-järjestelmä on sähköisesti toimiva viestintäväline kodin ja koulun välillä. Se ilmoittaa opettajan oppilaasta tekemät merkinnät suoraan huoltajan sähköpostiin ja näin viestintä on nopeaa ja tehokasta. Opettajan mukaan uuden viestintäjärjestelmän käyttöönotossa olisi haastetta riittävästi. Toinen tietotekninen ohjelma olisi ymmärrettävästi jo liikaa.

Emme kuitenkaan lannistuneet, vaan otimme pienen kysyttelyn jälkeen yhteyttä Wilma-järjestelmän kehittäneeseen yritykseen, Star Soft Oy:n. Esittelimme ideamme puhelimitse yhtiön toimitusjohtaja Veikko Kinnuselle (13.8.2012) sekä tuotekehityspäällikkö Jarto Tarpiolle (14.8.2012). Idean vastaanotto oli hyvä, mutta yritys oli parhaillaan luomassa järjestelmään uutta, arvioinnin visualisoivaa menetelmää. Näin ollen ideamme oli ehditty keksiä jo muuallakin.

3 Suunnanmuutos

Alkuperäinen tavoitteemme oli luoda arviointityökalu, joka voitaisiin viedä käytännön opetustyöhön. Koska käyrämallimme alkoi näyttää projektilta joka päättyisi pöytälaatikkoon, tuntui turhalta kehittää sitä edelleen. Mikäli hyvin koulumaailmassa itsensä läpilyönyt Wilma-järjestelmä todella saa päivityksensä mukana toimivan mallin, joka kertoo visuaalisesti oppilaan kehityksestä, ei omalle arviointikäyrällemme olisi enää käyttöä. Pysähdyimme siis pohtimaan uudestaan koululaitoksemme epäkohtia, joihin voisimme alkaa kehittämään parannuskeinoja. Tahdoimme kunnianhimoisesti edelleen tavoitella jotakin sellaista, jota tulevaisuudessa voitaisiin hyödyntää opetustyössä.

Jatkoimme asian käsittelyä omassa asiantuntijaryhmässämme, gradupiirissä. Ohjaajan ja itsemme lisäksi ryhmä koostui kuudesta päättövaiheen luokanopettajaopiskelijasta. Ryhmältä haimme käsiteltävään asiaan laajempaa näkökulmaa sekä asiantuntevia mielipiteitä. Ryhmässä oma ideamme jalostui ja tutkimuksemme suunta kohdentui koskemaan kouluviihtyvyyttä ja välineitä sen parantamiseksi. Näimme, että tämä osa-alue laahaa kansainvälisten kouluvertailututkimusten mukaan muuta kehitystä selkeästi jäljessä. Tunnumme hyvin Suomen erinomaisen PISA-menestyksen (Opetus- ja kulttuuriministeriön tiedote 2010), mutta toisaalta myös tutkimustulokset, joiden mukaan Suomen kouluissa ei kuitenkaan viihdytä (mm. Kämppi ym. 2008).

Mikäli oppilas kokee opiskelemaisensa aineen mielluisaksi, näkyy tämä mielekkyys yleensä suoraan kyseisen aineen todistusarvosanassa (Kujala 1983, 35–36). Toisin sanoen kouluviihtyvyyteen panostaminen ei olisi pois PISA-menestyksestä, vaan täysin päinvastoin. Kouluhyvinvointia ja -viihtyvyyttä edistävälle hankkeelle näyttäisi siis olevan tilausta.

Tavoitteemme oli kehittää opettajille väline, joka olisi yksinkertainen ja käyttäjäystävällinen, mutta joka samalla pureutuisi mahdollisimman laaja-alaisesti kouluhyvinvoinnin kehittämiseen. Koska emme kuitenkaan koe olevamme asemassa, jossa voisimme tehdä nopeita ja merkittäviä muutoksia koko koulunkäyntikulttuuriin, tulisi ”työkalun” olla sellainen, jota olisi helppo levittää. Oli helppo tehdä päätelmä, että helpoimman ja nopeimman väylän uuden tiedon levittämiseen tarjoaa tämän päivän tietoteknologia.

3.1 Miksi liikunta?

Kohdensimme kyselyn liikuntatunneille, koska aihe liittyi läheisesti aiempaan kandidaatin tutkimukseemme. Kandidaatin tutkimus jätti mieliimme joitakin avoimia kysymyksiä, jotka olisivat kytköksissä valitsemaamme pro gradu -tutkielman aiheeseen. Näin saisimme jatkotyöstää jo aloittamaamme tutkimusta.

Tuomas Leinonen on tutkinut vuonna 2010 valmistuneessa pro gradu -tutkielmassaan peruskoululaisten suhtautumista liikuntaan. Leinonen toteaa tutkielmassaan, että liikuntatunnit luovat parhaimmillaan luokan yhteishenkeä. Tämä taas on suorassa yhteydessä koulukiusaamisen vähenemiseen. (Leinonen 2010.) Tästä näkökulmasta liikunnan opetuksessa olisikin siis syytä panostaa nimenomaan yhdessä viihtymiseen liikuntatulosten tarkkailun sijaan.

Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö (LIKES) kartoitti vuonna 2009 hankkeita, joissa koulupäivää on pyritty tekemään liikunnallisemmaksi. Selvitys tehtiin Opetusministeriön pyynnöstä Liikkuva koulu -hanketta varten. LIKES selvitti valtakunnallisesti kattavalla otoksella koulujen senhetkistä tilannetta edistää koulupäivän aikana tapahtuvaa liikkumista.

LIKES:n raportissa tulokset esitellään kaupunki- tai koulukohtaisesti. Saadut tulokset vaihtelivat melko runsaasti. Yhteisenä nimittäjänä oli kuitenkin se, että mitä enemmän hankkeeseen oli panostettu, sitä parempia tuloksia

saatiin aikaiseksi esimerkiksi kouluviihtyvyydessä. Tämän tutkimuksen kannalta paras tulos saavutettiin Heinolassa sijaitsevassa Jyrängön koulussa.

190 oppilaan alakoulu oli neljän vuoden ajan (vuoteen 2009 mennessä) pyrkinyt aktiivisesti lisäämään liikunnan määrää koulupäivän aikana (oppi- ja välitunnit). Koulun tavoitteena on kannustaa ja motivoida oppilaat, heidän vanhempansa sekä opettajat liikunnallisen elämäntavan pariin. Saadut tulokset vuoteen 2009 mennessä ovat olleet merkittävät:

Koulupäivän sisällä toteutetut muutokset ovat aktivoineet oppilaita. Koulun rehtorin mukaan eri luokkien oppilaat ovat oppineet tuntemaan toisensa paremmin ja toimimaan yhteistyössä, jonka myötä koulun yhteishenki on parantunut ja koulukiusaaminen vähentynyt. Opettajien mielestä oppimistulokset ovat parantuneet, sillä oppilaat jaksavat keskittyä tunneilla paremmin. Liikunnan lisääminen koulupäivän sisällä antaa oppilaille mahdollisuuksia purkaa energiaansa muualla kuin oppitunneilla. Koulun terveydenhoitaja on viestittänyt lisääntyneen liikunnan näkyvän positiivisesti oppilaiden painokäyrissä. Hyvät vaikutukset ovat alkaneet näkyä myös oppilaille säännöllisesti suoritettavissa kuntotesteissä. (LIKES 2009, 8.)

Myös Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen pääjohtaja Pekka Puska pohtii vuonna 2009 Tekniikka & Talous -lehdelle antamassaan haastattelussa koululiikunnan ja yleisen kouluviihtyvyyden yhteyttä. Hänen näkemyksensä mukaan suomalaislapset pärjäävät erinomaisesti oppimistuloksia mittaavassa Pisa-testissä, mutta koulussa viihtyminen on WHO:n koululaistutkimuksen mukaan kansainvälisesti heikolla tasolla. Puskan näkemyksen mukaan suomalaislasten huonoa kouluviihtyvyyttä voitaisiin kuitenkin parantaa lisäämällä liikuntaa ja muita taitoaineita. (<http://www.tekniikkatalous.fi/uutiset/liikunnalla+lisaa+kouluviihtyvyytta/a342440>).

Liikunnalla ja sen lisäämisellä on siis todettu olevan positiivinen vaikutus niin kouluviihtyvyyteen, kuin -menestykseenkin. On kuitenkin myös niitä oppilaita, jotka kokevat koulun liikuntatunnit ahdistavina. Tällöin liikunnan lisääminen koulutunneille ei ymmärrettävästi palvele kaikkia.

Eräs selittävä tekijä liikuntatunneilla koetulle ahdistuneisuuden kokemukselle on liikuntatunneilla ilmenevä minäsuuntautunut ilmasto. Sama ilmiö on nähtävissä pojilla sekä tytöillä. (Mikkola 2007, 2.) Lomakemallimme kartoittaa muiden muassa liikuntatunneilla koettua motivaatioilmastoa (ks. 4.2) ja sitä, onko se minä- vai tehtäväsuuntautunutta. Tämä on oleellista, jotta liikuntatunneilla mahdollisesti koettu ahdistuneisuutta pystyttäisiin välttämään.

3.2 Miksi kouluviihtyvyys?

Kouluviihtyvyyden ja -hyvinvoinnin arvioimiselle on olemassa myös lainvoimaiset perusteet. Lapsille tehdään lukuisia määräaikaista ja tarveharkintaisia arviointoja neuvoloissa, varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja oppilashuollossa. Varhaiskasvatuksessa tehdään palvelutarvearviointoja ja perusopetuksessa arviointikeskusteluja ja pedagogisia arviointoja. Vuoden 2011 alussa on tullut voimaan asetus, joka velvoittaa tekemään muun muassa neljän, seitsemän, yhdentoista ja viidentoista vuoden iässä kaikille lapsille laajoja terveystarkastuksia, joihin kutsutaan vanhemmat ja pyydetään heiltä arvioita lapsen hyvinvoinnista. Laajaan terveystarkastukseen tulisi pyytää myös varhaiskasvatuksen työntekijältä ja peruskoulussa opettajalta arvio lapsen hyvinvoinnista.

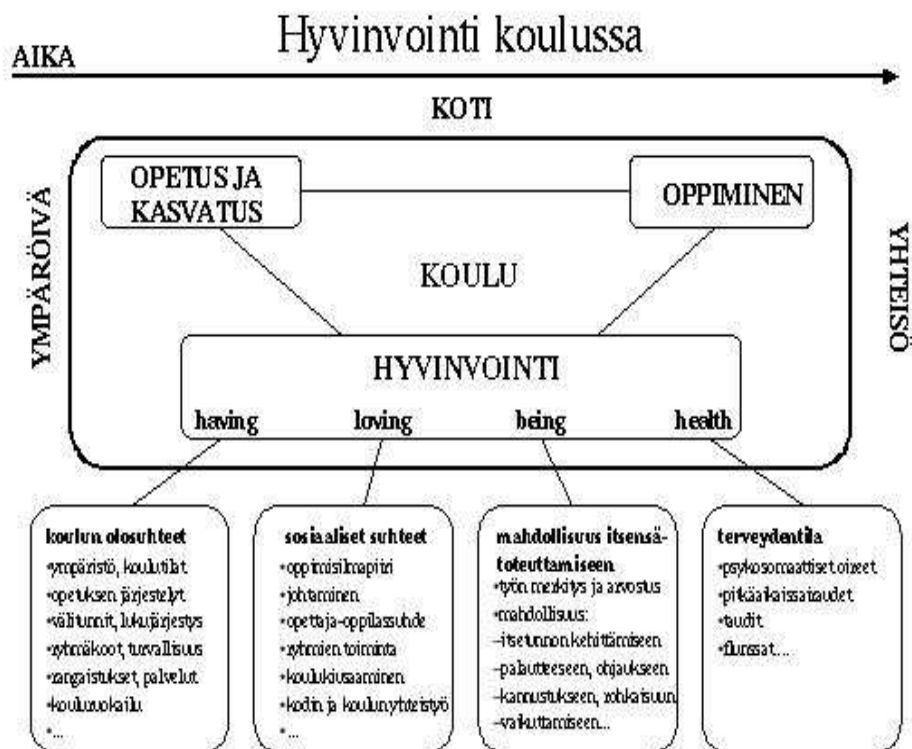
Tähän tarpeeseen on viidessä (5) Jyväskylän alueen koulussa otettu koekäyttöön niin sanottu vahvuudet ja vaikeudet -menetelmän (SDQ) sovellutus, jonka avulla on mahdollisuus selvittää oppilaiden hyvinvointia koulussa. Sovellutus on kuitenkin vielä toistaiseksi vain testikäytössä, eikä siitä ole saatavilla sähköistä mallia. (Rimpelä 2012)

Kouluhyvinvointi ja kouluviihtyvyys liittyvät läheisesti toisiinsa (Ahtola & Keräjärvä 2009). Luomamme sähköinen itsearviointilomake kartoittaa oppilaiden kouluviihtyvyyttä ja on näin ollen käyttökelpoinen väline kouluhyvinvoinnin osa-alueita arvioitaessa. Kouluviihtyvyys käsitteenä ei ole

yksiselitteisesti alisteinen kouluhyvinvoinnin käsitteelle vaan ne ovat osittain myös päällekkäiset (Ahtola & Keräjä 2009, 15-17).

Kouluhyvinvoinnista on tehty myös aiempaa tutkimusta ja sitä varten on jopa luotu kattava sähköinen itsearviointilomake, joka löytyy www.peda.net -kouluverkkosivuston alta (suora linkki: http://www10.edu.fi/hyvinvointiprofiili/lomakkeet/hvlomake_ala.php?lang =). Kyseinen lomake on osa koulun hyvinvointiprofiilia kartoittavaa tutkimusta. Se on siis tarkoitettu ensisijaisesti koulun itsearviointivälineeksi, ei niinkään oppilaan yksilöllisen seurannan työkaluksi (<http://www.peda.net/veraja/jyvaskyla/oppilashuolto/tukipalvelut/toimintaohjelmia>).

Lomake on oppilaiden kouluhyvinvoinnista väitöskirjan tehneen Anne Konun (2002) käsialaa, joka on tehnyt väitöskirjan oppilaiden hyvinvoinnista koulussa. Lomakkeen kysymykset pohjautuvat väitöskirjaan. Väitöskirjan tuloksena Konu on luonut koulun hyvinvointimallin, jonka pohja on Erik Allardt'n hyvinvointimallissa. Konun hyvinvointimalli on esitettyinä graafisessa muodossa alla (kuva 2).

Kuvio 2. Koulun hyvinvointimalli (Konu 2002).

Konun (2002) koulun hyvinvointimalli kiteytyy nimensä mukaisesti hyvinvointi -käsitteeseen, joka on jaoteltu neljään hyvinvoinnin osa-alueeseen. Näiden neljän hyvinvointia kuvaavan indikaattorin avulla voidaan selvittää kuinka, yksittäinen oppilas viihtyy koulussa. Indikaattoreita ovat having (koulun olosuhteet), loving (sosiaaliset suhteet), being (mahdollisuus itsensä toteuttamiseen) sekä health (terveydentila). (Konu 2002, 44–46.)

Koulun olosuhteet käsittävät sen fyysisen ympäristön, jossa oppilaat työskentelevät. Olosuhteisiin kuuluvaksi listataan myös vähemmän konkreettisia asioita, kuten turvallinen työskentelyympäristö, melutaso, koulun lämpötila ja niin edelleen.

Sosiaaliset suhteet käsittävät muun muassa sosiaalista opiskelu ympäristöä, opettaja-oppilassuhdetta sekä ryhmädynamiikkaa. Kaikista sosiaalisten suhteiden osa-alueista on mahdollista muodostaa kuva

siitä, millainen ilmapiiri koulussa on. Koulun ilmapiirillä sekä opiskeluilmapiirillä on todettu olevan vaikutusta oppilaiden hyvinvointiin ja tyytyväisyyteen koulussa. (Savolainen 2001). Sosiaalisten suhteiden toimivuuden selvityksellä on myös mahdollisuus vaikuttaa koulukiusaamisen vähenemiseen, sillä koulukiusaaminen on sosiaalisten suhteiden toimimattomuutta (Konu 2002, 45).

Oppilaiden mahdollisuuksia itsensä toteuttamiseen on koulussa tuettava opettajien parhaan kyvyn mukaan. Jokaisen oppilaan on saatava tunne siitä, että hänen tekemällään työllään on merkitystä ja että sitä arvostetaan. Hyvin toimiessaan tämä synnyttää positiivisen kierteen, joka ajaa oppilasta eteenpäin ja pitää hänet motivoituneena. On myös tärkeää, että oppilas kokee arvostusta myös kotoaan sekä vertaisiltaan.

Viimeisenä Konun koulun hyvinvointimalli ottaa huomioon oppilaan terveydentilan. Konun mallissa terveys nähdään hieman rajallisena. Sitä pidetään tautien ja sairauksien poissaolona. Tässä yhteydessä onkin muistettava, että esimerkiksi liikuntakyvyttömyys ei estä oppilaan hyvinvointia. Terveyttä ei voida sulkea pois muusta hyvinvoinnista. Sen avulla on mahdollista saavuttaa muita hyvinvoinnin osa-alueita. (Konu 2002, 46.) Erityisen korostettua tämä onkin liikunnan opetuksessa.

3.3 Miksi itsearviointi?

Itsearvioinnin opettaminen on tärkeää lapsen omavaraisuuden ja itsenäistymisen kannalta. Aho (1996, 50) toteaaakin, että itsearvioinnin opettaminen antaa lapselle tunteen oman elämänsä hallinnasta, jolloin oppilas ei ole riippuvainen vain ulkoisesta palautteesta. Toisaalta opettajat ovat velvoitettuja myös toimimaan valtakunnallisen opetussuunnitelman pohjalta, joka edellyttää opettajia kehittämään oppilaan edellytyksiä itsearviointiin. (Opetushallitus 2004, 264).

Toisekseen itsearvioinnista on säädetty maassamme lailla. Perusopetuslaissa (628/1998) määritetään, että oppilaan arvioinnilla pyritään ohjaamaan ja kannustamaan opiskelua sekä kehittämään oppilaan edellytyksiä itsearviointiin. Opetuksesta vastaavan on myös huomioitava, että oppilaan oppimista, työskentelyä ja käyttäytymistä arvioidaan monipuolisesti.

Monipuolisuuden lisäksi on pidettävä mielessä se, että oppilaalla on useampi erilainen väylä tuoda omia ajatuksiaan julki. Sähköinen itsearviointilomake takaa yhden mahdollisen lisäväylän esimerkiksi sellaisille oppilaille, jotka eivät suullisen kommunikoinnin kautta kykene esittämään mielteitään.

Säännöllinen itsearviointien toteuttaminen mahdollistaa oppilaan omien ajatusten esilletuomisen, sekä reflektiivisen ajattelun kautta kehittymisen oppiainekohtaisesti. Hyvien itsearviointitaitojen avulla oppilaasta onkin mahdollista kehittyä itsenäinen ja vastuullinen oppija. (Koppinen, Korpinen & Pollari 1994, 84.)

Itsearvioinnin voidaan nähdä kuuluvan myös tärkeänä elementtinä elinikäisen oppimisen prosessiin. Nykyään on hyvin yleistä, että työssäkäyvät ihmiset vaihtavat työpaikkaansa tai etsivät jopa kokonaan uuden työalan. Tämä vaatii sopeutumista uusiin ympäristöihin ja uusiin toimintatapoihin. Hyvien itsearviointitaitojen avulla uusien asioiden oppiminen helpottuu. Kun ihminen on tietoinen omista oppimistavoistaan ja osaa tarpeen tullen muokata niitä sopiviksi uuteen ympäristöön, isojenkin muutosten tuomat haasteet tuntuvat helpommilta. (Woolfolk 2007, 335.)

Aidosti toteutetuilla itsearvioinneilla on myös merkitsevä yhteys oppilaan motivaatioon toimintaa kohtaan. Tämä selittyy esimerkiksi Decin ja Ryanin (1985) kehittämän itsemääräämisteorian mallin mukaisesti. Decin ja Ryanin itsemääräämisteoriam avataan osiossa ”Sähköinen itsearviointilomake”.

3.3.1 Itsearviointilomakkeiden SWOT-analyysit

Lähdimme kehittämään omaa itsearviointilomakettamme tutkimalla jo käytössä olevia itsearviointilomakkeita. Tutkimuksen suoritimme SWOT-analyysin avulla (ks. liitteet 1–6). Kävimme läpi 25 käytössä olevaa itsearviointilomaketta. Tutkielmamme liitteeksi jätimme kuitenkin vain kuvankaappaukset kahdesta lomakkeesta, sekä näistä tehdyt yksilölliset SWOT-analyysit. Turpeenniemen 3.–6. luokkien liikuntaa, ja Konun koulun hyvinvointiprofiilia kartoittavan lomakkeen valitsimme liitteiksi (ks. liitteet 1 ja 4) niiden sisältämien teemojen ja oman tutkimuksemme yhtenevyyden vuoksi. Lisäksi molemmat itsearviointilomakkeet olivat sähköisessä muodossa, mikä oli tutkimuksemme kannalta tärkeää. Nämä olivat myös ainoat sähköisessä muodossa löytyneet itsearviointilomakkeet.

SWOT-analyysin (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) kehittäjänä pidetään yleisesti Stanfordin yliopistossa työskennellyttä Albert Humphreyta, joka 1960–70 luvuilla johti projektia, jossa kyseinen menetelmä kehiteltiin. Ei olla kyetty kuitenkaan täydellä varmuudella sanomaan oliko, Humphreyn ryhmä juuri se, joka kehitti menetelmän vai onko menetelmä vain syntynyt vastaavanlaisten menetelmien yhteensulautumana (Friesner 2010). Joka tapauksessa, SWOT-analyysi on nelikenttämenetelmä, jota käytetään strategian laatimisessa sekä oppimisen tai ongelmien tunnistamisessa, arvioinnissa ja kehittämisessä. SWOT-mallia on tarkoitus käyttää ideointiin ja jatkokehittelyyn.

Kartoitimme siis lomakkeista vahvuudet (Strengths), heikkoudet (Weaknesses), mahdollisuudet (Opportunities) ja uhkat (Threats). Metodimme oli tehdä analyysit itsenäisesti, minkä jälkeen yhdistimme analyysit ja katsoimme, olivatko löydöksemme yhteneviä. Pääosin havaintomme olivat yhtenevät, mutta joukossa oli myös joitakin ristiriitaisia näkemyksiä. Kahden erillisen analyysin avulla saimmekin laajennettua näkökulmaa ja käsitystä siitä, mitä hyvän itsearviointilomakkeen tulisi pitää sisällään. Mielestämme onkin perusteltua väittää, että pelkkänä yksilötyönä analysointi olisi ollut

huomattavasti kapeakatseisempaa. Parityöskentelyn etuna oli perusteltujen näkökulmien vertailu. Työskentelymallimme mukainen argumentointi auttaa ymmärtämään keskusteluaihetta syvällisemmin ja monipuolisemmin, jolloin tämä menetelmä sopii erityisen hyvin erityistietämyksen hankintaan ja kehittämiseen (Kepler-Uotinen & Orkovaara 2006).

25 itsearviointilomakkeen pohjalta tekemämme SWOT-analyysit paljastivat merkittävimmäksi seikaksi itsearviointilomakkeen ulkoisen houkuttelevuuden. Toisekseen itsearviointilla tulisi olla myös palkitseva rooli. Sen pitäisi ”hyödyttää” oppilasta muutoinkin kuin oman kehittymisen kannalta. Siksi itsearviointimallin olisi tarjottava oppilaalle tunne siitä, että hänen tekemällään työllä on merkitystä. Olisikin tärkeää, että oppilaiden täyttämien lomakkeiden pohjalta todella pyritäisiin luomaan viihtyvyyttä oppitunneille. Kun oppilas saa kokemuksen, että hänen mielipiteellään on merkitystä ja että lomakkeilla on todellista muutosvoimaa, on luonnollista, että motivaatio niiden täyttämiseen nousee. (Deci & Ryan, 1985.)

3.4 Miksi sähköinen lomake?

Pohdimme, kuinka muokata jo käytössä olevia itserviointilomakkeita paremmiksi. SWOT-analyysien pohjalta päädyimme siihen, että itsearviointilomakkeen tulisi olla sähköisessä muodossa. Perusteita väitteellemme esittelee lisensiaattityössään laajalti myös Jari Halonen (2003). Halosen mukaan tietotekniset ratkaisut, kuten arviointiverkkoympäristö, ovat tulevaisuuden apukeinoja ylisuurien opetusryhmien mukanaan tuomiin ongelmiin. Verkkoympäristössä oppimista ja arviointia saadaan autenttisemmaksi ja näkyvämmäksi, jolloin oppilaiden ongelmiin on helpompi puuttua ajoissa. Oppimisympäristöihin liittyvän kouluopiskelun, -oppimisen, -arviointin ja usein vähemmälle jäävän itsearviointin tulisi olla yhä enemmän sidoksissa tutkimukseen. (Halonen 2003, 3.) Halosen tutkimuksen mukaan

oppilaat kuitenkin tuntuvat suhtautuvan itsearviointiin negatiivisesti tai muuten väheksyvästi (Halonen 2003, 44).

Käydessämme läpi itsearviointilomakkeita havaitsimme liian pitkät, kysymyslistan omaiset lomakkeet puuduttaviksi ja siten vastausmotivaatiota laskeviksi. Samaan päätelmään on tullut tutkimuksessaan myös Halonen, jonka mukaan oppilaat ja opettajat eivät jaksaneet täyttää lomakkeita, joissa oli liikaa arvioitavia kohtia. Halonen lisää vielä, että suuri määrä arkistoitavia papereita heikentää myös lomakkeiden käytettävyyttä. Vaarana on lisäksi papereiden katoaminen, sekä rikkoontuminen (Halonen 2003, 75).

Sähköisen lomakkeen etuihin on luettavissa myös sen helppo levitettävyyys. Kun lopullinen, testien ja kehityksen kautta hyväksi todettu lomake olisi valmis, voitaisiin se jakaa verkossa käytettäväksi vaikka koko Suomen koulutoimen alueelle. Tämä vähentäisi myös koulujen välistä eriarvoisuutta.

Oleellista oman tutkimuksemme kannalta oli Halosen huomio, jonka mukaan oppilaat motivoituivat itsearviointiin tietoverkon avulla paremmin kuin paperilomakkeilla (Halonen 2003, 93).

Tietoverkon avulla saadaan oppimista ja sen kaikenlaista arviointia näkyväksi. Tämä on merkittävä lisäarvo varsinkin suurissa opetusryhmissä. Oppilas saa verkon kautta tukea opettajaltaan palautteena ja vastaavasti opettaja saa oppilaan oppimista näkyviin helpommin kuin ”perinteisessä” luokkaopetuksessa. (Halonen 2003, 93). Jotta oppilas voisi saada omaa oppimistaan paremmin näkyville, on itsearviointia toteutettava näkemyksemme mukaan toistuvasti. Tällöin oppilas voi seurata omaa edistymistään vertaamalla aiempia vastauksiaan uudempiin.

Oppilaan osallistamisella on tutkitusti positiivinen vaikutus motivaatioon. Kun oppilaat ovat mukana kehittämässä koulua, heidän motivaationsa koulutyöhön ja oppimiselle yleensäkin kasvaa. (Halonen 2003, 94.) Se, että oppilas kokee voivansa vaikuttaa itselle tärkeisiin asioihin, lisää myös oman näkemyksemme mukaan motivaatiota huomattavasti. Motivaation

kasvu puolestaan vaikuttaa positiivisesti oppilaan kiinnostukseen koulua ja opiskelua kohtaan (Martin, Marsh & Debus 2001, 603).

Kuten jo aiemmin mainitsimme, on yhteiskunta ympärillämme muuttunut huimaa vauhtia. Tekniikka on tullut osaksi lähes jokaisen arkipäivää. Halonen on kanssamme samoilla linjoilla. Hänen mukaansa myös koulun kulttuurin on seurattava maailman menoa. Koulu ei voi jäädä käytännöissään muusta yhteiskunnasta jälkeen. Pikemminkin koulun ja sivistyksen on oltava kehityksen keihäänkärjessä. (Halonen 2003, 95.)

Ulkonäköseikka on mielestämme myös otettava huomioon toimivaa lomaketta suunniteltaessa. Mielestämme on selvää, että kiinnostavan näköiseen lomakkeeseen tartutaan erilaisella asenteella kuin tylsän näköiseen ”pakkopullaan”. Perinteisiä paperille täytettäviä itsearviointilomakkeita analysoidessamme tuli vastaan useita varsin luotaantyöntäviä monisteita. Jos esimerkiksi ankean näköiseen mustavalkoiseen paperiarkkiin on ennen sen kopiointia tehty vielä muutama lisäys kuulakärkikynällä, ei se anna mielestämme vaikutelmaa, että lomakkeen tekijä olisi jaksanut nähdä paljonkaan vaivaa lomakkeen tekemisessä. Kysymmekin, voiko tällaisen lomakkeen täyttäjältäkään vaatia enempää? Voiko tällainen kysely olla oikeasti edes tärkeä?

Ulkoiset seikat vaikuttavat paljon siihen, kuinka innokkaasti ihminen tuotteeseen tarttuu. Riikka Pellonpään Seinäjoen ammattikorkeakoulussa tekemän tutkimuksen tulosten perusteella tuotteen myynti kasvaa jopa yli 50 % silloin, kun esillepano on visuaalisesti houkutteleva. Nähdäksemme näitä tuloksia voidaan soveltaa myös luomamme ”tuotteen”, eli uudentyyppisen itsearviointilomakkeen kohdalla. Päätelmämme mukaisesti uusi, visuaalisesti houkutteleva ja mielenkiintoisen näköinen lomake ”kutsuu luokseen”. Houkuttelevuus voi siis olla myös erinomainen motivoija.

Mielenkiintoisen näköistä lomaketta suunnitellessamme tulimme tulokseen, että sähköinen versio antaa parhaat edellytykset kiinnostavan näköisen kyselyn luomiseen. Visuaalinen ilme on tietoteknisesti muokattavissa mielekkääksi. Lisäksi sähköinen lomake mahdollistaa äänen ja liikkuvan kuvan

hyödyntämisen kyselyissä. Nämä lisäominaisuudet näemme erittäin hyödyllisinä. Lyhyen videon avulla on esimerkiksi mahdollista näyttää koripallossa tehty lay-up ja kysyä, onko kyseinen liike vastaajalla mielestään hallussa. Pelkkä kysymys: ”hallitsetko koripallon lay-upin” kysyy itse asiassa ensin: ”Tiedätkö mikä on lay-up?” Vasta tämän ”karsintakysymyksen” jälkeen oppilas voi pohtia, onko liike hänen mielestään hallussa.

Jos mallisuorituksen viereen lisätään vielä opettajan kuvaama video oppilaan omasta suorituksesta, voidaan jo puhua melko pitkälle viedystä taidollisesta liikunnan itsearviointista. Oppilas voi siis suoraan verrata omaa suoritustaan mallisuoritukseen tietokoneen näytöltä. Siihen, onko tällaiselle analysoinnille liikunnantunneilla mitään tarvetta, tai kuinka paljon kyseinen video-malli lisää opettajan työmäärää, emme tässä tutkimuksessa ota kantaa. Kenties malli lunastaisi paremmin paikkansa huippu-urheilussa.

3.4.1 ZEF-solutions

Saatuamme SWOT-analyysit päätökseen, oli aika alkaa kehittää lopullista lomakemallia. Koska olimme päätyneet edellä mainituin perustein sähköiseen lomakkeeseen, alkoi pohdinta siitä, mille alustalle sähköinen lomake olisi parasta luoda. Koska osaamisemme rajoittui kasvatustieteisiin, olimme suuren haasteen edessä. Mielessämme oli kuva siitä, minkälainen lomakkeen tulisi olla, mutta tekninen tietotaitomme ei kenties riittäisi toteuttamaan sitä todellisuudessa. Opintojen yhteydessä jonkin verran tutuiksi tulleet Microsoft-ohjelmistot, kuten Word, Excell ja PowerPoint, eivät kenties riittäisi lunastamaan vaatimuksiamme toimivasta lomakkeesta. Lomakkeen tulisi olla ulkoisesti houkutteleva ja helppokäyttöinen, myös internetistä ladattavissa. Oli siis jälleen aika verkostoitua ja hakea alakohtaista osaamista ulkopuolelta, mutta mistä?

Lähestyimme ongelmaa pohtimalla, olisimmeko mahdollisesti nähneet jossakin yhteydessä tarpeemme tyydyttäviä valmiita verkko-ohjelmia. Aivoriihen (brainstorming) (mm. Välimaa ym. 1994, 90) tuloksena keksimme

internetissä täytettävät vaalikoneet. Ideoiden syntymiselle on tyypillistä, että ne syntyvät ikään kuin mieleen juolahtamalla (Jokinen 1991). Idea verkkopohjaisten vaalikoneiden soveltuvuudesta käyttötarkoituksiimme oli tyypillinen ”juolahdus”. Samalla löysimme valmiille tuotteelle uuden käyttökohteen.

Kävimme läpi useita erilaisia vaalikonepohjia, kunnes päädyimme MTV3:n käyttämään malliin. Selvitimme, että MTV3:n verkkopohjaista vaalikonetta tuottaa ZEF-solutions-yritys. Otimme sähköpostitse yhteyttä kyseisen yrityksen toimitusjohtajaan, Jaakko Alasaarelaan.

Esittelimme viestissä ideamme ja myönsimme, ettemme pystyisi rahallista korvausta ohjelmiston käyttölisenssistä maksamaan. Vastineeksi ohjelman käyttöoikeuksista pystyimme kuitenkin tarjoamaan yritykselle näkyvyyttä Jyväskylän koulutoimen alueella, sekä pro gradu -tutkielmassamme. Alasaarela vastasi kyselyymme välittömästi ja antoi käyttöömmme ohjelman vapaat käyttöoikeudet. Lisäksi hän tarjoutui levittämään valmiin lomakemallimme koko Jyväskylän koulutoimen alueelle. Olimme näin ollen löytäneet oivan yhteistyökumppanin ja motivaatio uuden, sähköisen itsearviointilomakkeen tekoon parani entisestään.

Alasaarelan johtaman yrityksen, ZEF-solutionsin, luoman kyselypohjan etuina olivat mahdollisuus lähettää lomake sähköpostiin, helppo käytettävyys, sekä ominaisuus, jota emme olisi itse osanneet teknisesti toteuttaa: ”hymiöjana” (kuva 1). Tavallisesti kyselyn vastaaja valitsee omaa mielipidettään edustavan kohdan janalta, jonka ääripäät ovat esimerkiksi ”erinomaisesti” ja ”en lainkaan”. Joidenkin alakoululaisten voi kuitenkin olla vaikea ymmärtää käsitteitä ja vastaukset voivat vaihdella sen mukaan, kuinka käsitteet tulkitaan. ”Hymiöjana” sen sijaan toimii lapsiystävällisellä tasolla. Sen ääripäissä janalla liu’utettava hymiönaama on joko punainen ja surullinen, tai vihreä ja iloinen. Naaman ilme ja väri muuttuvat portaattomasti janalla. ”Hymiöjanan” ansiosta oppilaiden ei tarvitse hahmottaa käsitteiden välisiä eroja ilmaistakseen mielipiteitään.

Kuva 1. "Hymiöjana". Hymiöjanalla pienikin oppilas kykenee ilmaisemaan mielipiteensä.

3.5 Lomakkeen luominen

Lapsille suunnatun lomakkeen kysymykset on muotoiltava siten, että ne ovat varmasti ymmärrettävässä muodossa. Ei voida olettaa, että lapsen käsitteidenhallinta olisi aikuisen tasolla (Hirsjärvi & Hurme 2000, 131). Kysymykset tulee avata ja yksinkertaistaa "lapsen maailmaan" sopiviksi. Tämä on haasteellista, sillä kysymykset eivät kuitenkaan saa venyä liian pitkiksi. Liian pitkät kysymykset koetaan vaikeaselkoisiksi. Kysymysten tulee siis näkemyksemme mukaan olla sekä selittäviä että ytimekkäitä. On myös varottava, että haastattelija (kysymysten tekijä) ei johdattele haastateltavaa (vastaajaa) tämän vastauksissa. Tämä on vaarana erityisesti silloin, kun aikuinen haastattelee lasta. (Ruusuvuori & Tiittula 2005.)

Teknisesti lomakkeen luominen ZEF-editorin avulla oli perusteellisen opastusvideon jälkeen helppoa. Harjoittelimme yhden päivän ohjelman käyttöä ja tutustuimme myös reaaliaikaiseen yrityksen omaan help deskiin, Livezhat@iin. Livezhatista saimme henkilökohtaisia neuvoja ja vastauksia kysymyksiimme lomakkeen teon yhteydessä.

Koska ohjelma oli alun perin suunniteltu vaalikonepohjaksi, oli meidän hieman modifioitava ohjelmaa omiin käyttötarkoituksiimme sopivammaksi. Esimerkiksi vaalikoneissa ehdoton vastaajien anonymiteetti tuli purkaa, jotta

ohjelmaa voitiin hyödyntää itsearvioinnissa. Tämä tapahtui lähettämällä perusteltu anomus sähköpostitse yrityksen tuotekehitysjohtajalle, Markku Alasaarelle, joka pystyi muokkaamaan ohjelmaa tarpeidemme mukaiseksi.

Toivomustemme mukaista videoklippii ei lomakkeeseen kuitenkaan pystytty upottamaan. Myös suunnittelemamme Excel-pohjainen arviointikäyrä olisi pitänyt liittää lomakkeeseen erilliseksi linkiksi. Tällöin tavoittelemamme yksinkertainen käytettävyys olisi kärsinyt huomattavasti. Koska lomakkeen lähtökohdaksi oli otettava sen kohderyhmä, alakoululaiset, emme voineet ottaa riskiä yksinkertaisen käytettävyyden kustannuksella. Näin ollen päädyimme jättämään alkuperäisen arviointikäyräidean lomakkeesta kokonaan pois.

Koska ohjelma oli lähtökohtaisesti suunniteltu keräämään dataa suuresta ryhmästä (äänestäjät) ja yhdistämään tulokset keskiarvon ja -hajonnan mukaisesti, ei se täyttänyt tarpeitamme sellaisenaan. Tarkoitushan oli, että jokaisen oppilaan tulokset tallentuisivat yksilöllisesti tietokantaan. Näin ollen saman oppilaan aiempia vastauksia kyettäisiin vertaamaan hänen myöhempiin vastauksiin ja nähtäisiin, onko alueella tapahtunut muutoksia. Tämä mahdollistaisi kehityksen seurannan. Oppilaiden yksilöllinen seuranta olisi ohjelmalla kuitenkin mahdollista siten, että jokaiselle kyselykerralle luodaan kullekin oppilaalle uusi kansio. Näitä kansioita on mahdollista vertailla myöhemmin keskenään. Lisäarvoa ohjelma antaa lähinnä opettajalle, joka voi raportoinnin yhteydessä vertailla oman oppilasryhmänsä vastauksia keskenään.

Olimme jälleen joutuneet puntaroimaan idean ja sen toteutuksen välisiä kompromisseja. Lopulta päädyimme pitäytymään ZEF-pohjaisessa lomakkeessa sen hyötyjen voittaessa sen puutteet. Projektin edetessä tunne oikeasta ratkaisusta vain vahvistui. Ammattimaisen yhteistyökumppanin mukaan saaminen ja heidän tarjoama tekniikka olivat korvaamattomia onnistuneen lopputuloksen kannalta.

4 Sähköinen itsearviointilomake

4.1 Johdanto sähköiseen itsearviointilomakkeeseen

Seuraavassa esittelemme kehittämämme liikunnan sähköisen itsearviointilomakkeen. Olemme ottaneet tietokoneen kuvankaappaus toiminnolla jokaisesta kysymyksestä kuvan ja avaamme jokaisen kysymyksen perusteluineen kuvien alla.

Kuvat ovat samassa järjestyksessä, missä oppilaat ovat ne täyttäneet tehdessään itsearviointilomaketta. Kuvia on teknisistä syistä rajattu siten, että jokaisen kysymyksen yläpuolella olevaa kuvaa ei näy. Siitä on erillinen kuva viimeisenä.

Lomake keskittyy kahteen neljästä Konun hyvinvointimallin (ks. kuvio 2) mukaisesta osa-alueesta. Nämä kaksi osa-aluetta ovat sosiaaliset suhteet ja itsensä toteuttamisen mahdollisuudet. Näin ollen kaksi muuta, terveydentila sekä koulun olosuhteet, jäävät tarkoituksellisesti pois lomakkeen kysymyksistä. Lomakkeen kysymysten rajaaminen mahdollistaa tarkemman keskittämisen halutuille kouluhyvinvoinnin alueille. Lisäksi lomakkeesta löytyy kaksi lajikohtaista kysymystä. Näitä kysymyksiä on mahdollista muokata kulloisenkin liikuntajakson mukaan, esimerkiksi palloiluun tai voimisteluun.

Ensimmäiset kaksi kysymystä ovat valmiita lauseenaloituksia, jotka oppilas täydentää alla olevaan tyhjään viestikenttään. Kolmas kysymys puolestaan on suljettu kysymys, johon vastaus kirjoitetaan myöskin tyhjänä olevaan viestikenttään. Kysymykset 4–6 ovat monivalintakysymyksiä, joissa vastausvaihtoehdot ovat rajattu tutkijoiden toimesta. Viimeisessä osiossa, kysymykset 7–12, vastaaminen tapahtuu janalla liikuteltavaa hymiötä siirtämällä.

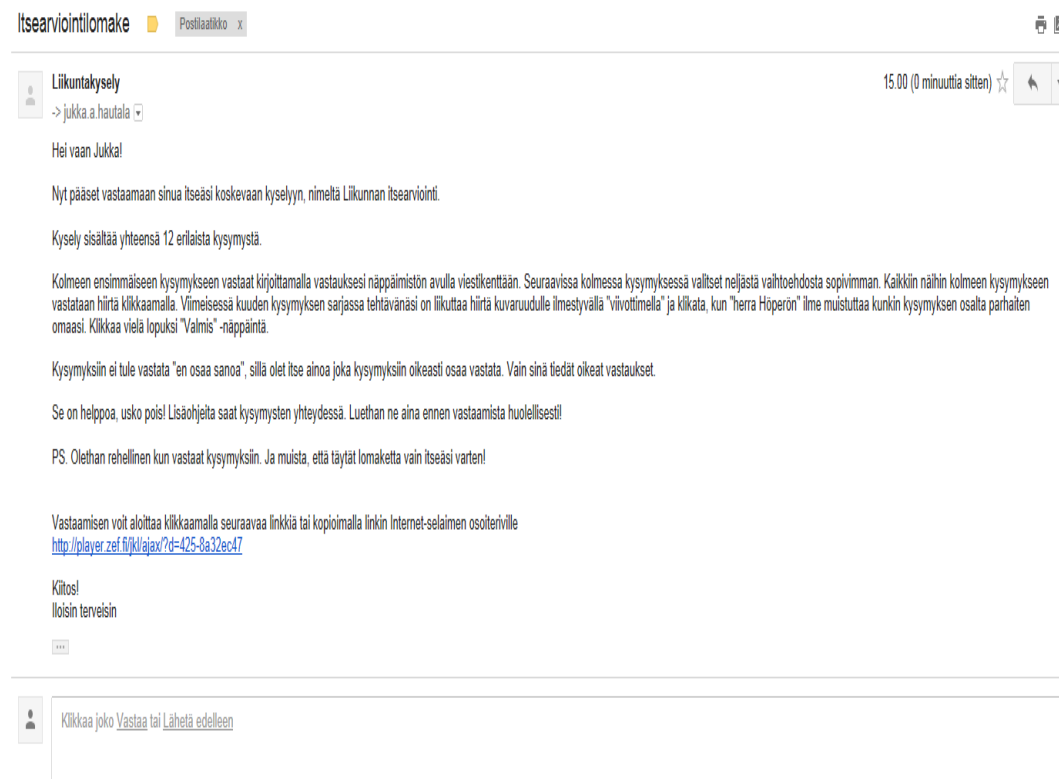
Teoreettinen viitekehys kysymyksien perusteluille on varsin laaja. Eniten esiin nousee Decin ja Ryanin (1985) kehittämä itsemääräämisteoria sekä Konun (2002) koulun hyvinvointimalli, jonka pohjana on käytetty Allardtin (1976) hyvinvointimallia. Isoa osaa kysymysten taustalla vaikuttavista tekijöistä näyttelee myöskin tekemämme SWOT-analyysit jo olemassa olevien itsearviointilomakkeiden pohjalta. Näistä merkityksellisimpänä tämän kontekstin kannalta nostamme Turpeenniemen ja Chavezin (2001) suunnitteleman ja tekemän liikunnan sähköisen itsearviointilomakkeen (ks. liite 1).

4.1.1 Sähköpostiin lähetettävä itsearviointilomake

Oppilas saa sähköpostiin viestin lähettäjältä ”Liikuntakysely”. Viestin otsikko on ”Itsearviointilomake” (kuva 2).

Kuva 2. Sähköpostiviestinäkymä. Etusivu.

Kuva 3. Sähköpostiviestinäkymä. Avattu viesti.

Avatussa viestissä on yksityiskohtaiset ohjeet lomakkeen täyttämiseksi, sekä suora linkki itse lomakkeeseen. Viesti on osoitettu aina kyselyyn vastaajan nimelle (kuva 3).

Kun linkki on klikattu auki, siirtyy vastaaja suoraan ensimmäiselle kysymyslomakkeen sivulle.

4.2 Itsearviointilomake ja kysymyskohtaiset perusteet

0%

1. Minusta parasta liikuntatunneilla on, kun... (jatka lausetta alla olevaan tekstikenttään)

◀ Kuinka sinä jatkaisit lausetta? Kun olet valmis, klikkaa "Jatka/ Tallenna" -painiketta. ▶

En osaa sanoa

ZEF[®]

Jatka / Tallenna ▶

Kuva 4. Sähköinen itsearviointilomake. Kysymys 1.

Lasten osallisuus arviointiin ja suunnitteluun riippuu sekä opettajien pedagogisista taidoista ja asenteista että lasten kuulemisen menetelmistä (Heikka ym. 2009, 88). Opettajan on annettava lapsille mahdollisimman monta väylää ilmaista omaa osaamistaan. Tämä itsearviointilomake antaa lapsille neljä erilaista tapaa vastata heitä itseään koskeviin kysymyksiin. Kahdessa ensimmäisessä kysymyskohdassa lapsen tehtävänä on jatkaa valmiiksi aloitettuja lauseita.

Lauseenaloitukset ovat yksi tapa auttaa lasta tuomaan esille omia ajatuksiaan. Aikuinen esittää lapselle erilaisia lauseiden alkua ja lasta pyydetään jatkamaan lausetta hänelle siitä heränneiden ajatusten mukaisesti (Heikka ym. 2009, 93).

Valmis lauseenaloitus rajaa kysyttävän asian hahmotettavaan muotoon. Se ei kuitenkaan rajaa liiaksi, jolloin lapsi ei kykenisi tuomaan esille omaa ajatustaan. Yleisesti itsearviointilomakkeissa käytössä oleva ”vapaan sanan” mahdollisuus on nähdäksemme lähtökohtaisesti liian laaja. Lapsella voi olla vaikea kertoa mitään, kun pitäisi kertoa ”kaikki”. Lauseenaloitus tarjoaa kysymykseen eräänlaisen ”tarttumapinnan”.

Ensimmäinen kysymys on myös tiukasti sidoksissa hyvinvointiin liikuntatunneilla. Jos oppilas kykenee nimeämään asioita, mitkä tekevät hänet iloiseksi tunneilla, kykenee hän mitä todennäköisemmin myös tekemään näitä positiivisia tunteita herättäviä asioita. On myös tutkitusti todistettu, että mikäli oppilas kokee viihtyvänsä oppitunnilla, korreloi se positiivisesti ja voimakkaasti todistusarvosanan kanssa (esim. Kujala 1983, 35–36).

Konun (2002, 44) koulun hyvinvointimallin mukaan esimerkiksi koulun tiloilla (tässä tapauksessa liikuntasali, piha-alue ja muut liikuntapaikat) ja ympäristöllä on merkitystä oppilaan hyvinvointiin. Luonnollisesti oppimisilmapiiri, opettaja-oppilassuhde ja ryhmän toiminta vaikuttavat myöskin hyvinvointiin liikuntatunneilla. Opettajalla onkin tämän kohdan vastausten perusteella mahdollisuus tarkkailla, mitkä asiat ovat oppilaiden mielestä mielekkäitä ja mahdollisuuksien mukaan tuoda niitä laajemmassa määrin mukaan opetukseen.

8%

2. En viihdy liikuntatunneilla, kun...
(jatka lausetta alla olevaan tekstikenttään)

← Kuinka sinä jatkaisit lausetta? Kun olet valmis, klikkaa "Jatka/ Tallenna" -painiketta. →

En osaa sanoa

ZEF''

Jatka / Tallenna ►

Kuva 5. Sähköinen itsearviointilomake. Kysymys 2.

Konun (2002) koulun hyvinvointimallilla voidaan tarkastella myös oppilaiden kokemaa epämukavuutta tai huonoa oloa koulun liikuntatunnilla. On luonnollista, että opettaja pyrkii minimoimaan ne tekijät, jotka saattavat

aiheuttaa oppilaalle tuntemuksen siitä, että ei viihdy liikuntatunneilla. Tämä kohta auttaa opettajaa ”kuulemaan”, mitkä asiat eivät toimi liikuntatunneilla.

Konun (2002) koulun hyvinvointimallin neljästä kohdasta (koulun olosuhteet, sosiaaliset suhteet, mahdollisuus itsensä toteuttamiseen ja terveydentila) opettajalla on mahdollisuus vaikuttaa suorasti kolmeen ensimmäiseen.

Koulun olosuhteiden on oltava sellaiset, ettei niistä tarpeettomasti aiheudu oppilaille epämukavuutta. Liikuntasalin melutaso, ilmanlämpö, likaisuus, valaisu, tapaturmavaara ja työskentelyilmapiiri ovat sellaisia joihin opettaja kykenee suoraan vaikuttamaan. (Konu 2002, 39.)

Sosiaalisista suhteista huolehtiminen kuuluu olennaisena osana kasvattajan tehtäviin. Opettajan kiinnostus oppilaistaan, oppilaiden oikeudenmukainen kohtelu, ryhmätyöskentely ja kaverisuhteet ovat osa sosiaalisista suhteista huolehtimista (Konu 2002, 39).

Oppilaiden itsensä toteuttamisen mahdollisuudet toteutuvat selvästi itsearvioinneissa. Tässä yhteydessä voitaisiin kuitenkin nostaa esille se, miten opettaja voi oppitunnilla vaikuttaa oppilaan itsensä toteuttamisen mahdollisuuksiin. Opettaja kannustaa oppilaita ilmaisemaan mielipiteensä, oppilaiden mielipiteet otetaan huomioon päätösten tekemisessä sekä oppilasta ohjataan löytämään hänelle paras tapa työskennellä liikuntatunneilla. (Konu 2002, 39.)

Viihtymättömyyteen liikuntatunneilla yhdistetään yleisesti motivaation puute. Tällöin puhutaan amotivaatiosta (Deci & Ryan 1985 & 2000). Amotivaatiolla tarkoitetaan motivaation täydellistä puuttumista. Tällaiseen tilanteeseen voidaan päätyä liikuntatunnilla esimerkiksi silloin, jos oppilas kokee, että toiminta on täysin ulkoapäin ohjattua ja kontrolloitua (Soini 2006, 24). Motivoitumattoman oppilaan opiskelu ei tuota hyviä oppimistuloksia (Deci & Ryan 1985). Tämä asia onkin korostetun tärkeä opettajalle ja oppilaalle itselleen. Lomakkeellamme liikuntatuntien epäkohtien puuttumiseen saadaan konkreettinen väylä, jos oppilas ei muutoin pysty tuomaan esille viihtymättömyyttään liikuntatunneilla.

16%

3. Minkälaisia ohjeita antaisit itsellesi, jotta liikuntatuntisi sujuisivat entistäkin paremmin?

Kirjoita vastauksesi alla olevaan tekstikenttään, ja klikkaa "Jatka/ Tallenna -painiketta".

En osaa sanoa

ZEF®

Jatka / Tallenna ►

Kuva 6. Sähköinen itsearviointilomake. Kysymys 3.

Kysymys numero kolme (3) pysäyttää oppilaan pohtimaan sitä, mikä tekisi hänen liikuntatuntikokemuksistaan (entistäkin) parempia. Kun oppilaan

kokemukset liikuntatunneista ovat positiivisia, on sillä vaikutusta oppilaan hyvinvointiin koulussa.

Kysymyksen pohja tuli vastaan SWOT-analyyseissämme, mutta olemme muokanneet sen tähän lomakkeeseen sopivammaksi.

Kysymyksellä on vahva yhteys itsemääräämisteoriaan ja sen kautta syntyvään liikuntatuntimotivaatioon. Käsitlemme itsemääräämisteoriaa tässä Decin ja Ryan (1985 & 2000) mallin mukaisesti. Suomessa liikuntamotivaatiota itsemääräämisteorian pohjalta on tutkinut muun muassa Soini (2006).

Itsemääräämisteorian mukaan ihmisellä on kolme psykologista perustarvetta. Nämä kolme perustarvetta ovat sisäisen motivaation synnyn kannalta perustavanlaatuisia. Niitä ovat koettu autonomia, koettu pätevyys sekä sosiaalinen yhteenkuuluvuus. (Deci & Ryan 2000, 227–268.) Tässä yhteydessä tarkastelemme koetun autonomian ja koetun pätevyyden käsitteitä.

Koetulla autonomialla tarkoitetaan yksilön mahdollisuutta säädellä ja vaikuttaa omaan toimintaansa (Deci & Ryan 1985). Autonomian katsotaan olevan ratkaisevassa asemassa itsemääräämisteoriassa (Soini 2006, 24). Soini (2006, 24) esittelee esimerkin autonomian merkityksestä motivaatiolle; pienten lasten leikki on niin mukaansa tempaavaa, että he leikkirooleissaan käytännössä sulkevat ympäröivän maailman ulkopuolelleen. Kun aikuisten säännöt alkavat rajoittaa leikkiä, lasten mielenkiinto alkaa hiipua. Lapsien on siis itse päästävä vaikuttamaan omaan tekemiseensä. Sitä kautta syntyy into ja innostus toimintaa kohtaan.

Tässä kysymyksessä lapsella on avaimet koetun autonomian kokemuksiin. Hänellä on mahdollisuus antaa itselleen ohjeita, eli oppilas pääsee ikään kuin asettumaan opettajan saappaisiin.

Koettu pätevyys tarkoittaa kokemusta omista kyvyistään, jonka yksilö omaa toimiessaan vuorovaikutuksessa sosiaalisen ympäristön kanssa (Deci & Ryan, 1985; Soini 2006, 25). Koettua pätevyyttä ei siis ”puhtaimmillaan” voi liittää kysymykseemme, sillä siitä puuttuu vuorovaikutus sosiaalisen ympäristön kanssa. Pätevyyden kokemuksia kuitenkin vahvistaa tehtävästä itsestään tuleva tyydytys (Deci & Ryan 2000, 227–268). Olettamuksemme

mukaan tämänkaltaisen tehtävä, jossa oppilaalla on vahva mahdollisuus koetun autonomian tuntemukseen, tekee tehtävästä merkityksellisen ja näin ollen vahvistaa koettua pätevyyttä oman oppimisen ohjaamiseen.

Toisaalta tässä on kysymys myös ulkoisen kontrollin sisäistämisestä. Oppilas asetetaan oman toimintansa valvojaksi.

25%

1. Liikuntatunneilla saan itse päättää...

◀ Määrääkö ope kaikesta? Saatko itse päättää edes pienistä asioista liikuntatunneilla? ▶
Klikkaa hiirellä, kuinka paljon sinä saat päättää asioista koulussa.

En osaa sanoa

ZEF®

- ☐ Kaikesta.
- ☐ Hyvin monesta asiasta.
- ☐ Hyvin vähän mistään asioista.
- ☐ En saa päättää itse mistään asioista liikuntatunneilla.

Kuva 7. Sähköinen itsearviointilomake. Kysymys 4.

Valkonen (1996) on tutkinut kahdeksasluokkalaisten liikuntatuntiviihtyvyyttä ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Kaikista heikoimmin

liikuntatunneilla viihtyvät oppilaat kertoivat yhdeksi merkittäväksi tekijäksi heikkoon viihtyvyyteen liian opettajajohtoiset tunnit. (Valkonen 1996, 48–49.)

Tämän kysymyksen tarkoituksena onkin selvittää sitä kuinka paljon oppilaat kokevat pystyvänsä vaikuttamaan liikuntatuntien sisältöön. Mitä vähemmän oppilaiden oma ääni saadaan kuuluviin liikuntatunneilla, sen alhaisempi on oppilaiden motivaatio kohti opiskeltavaa asiaa (Valkonen 1996; Deci & Ryan 2000).

Kuten edellä todettiin, yksilön mahdollisuutta saada itse vaikuttaa omaan toimintaansa ja säädellä sitä, kutsutaan koetuksi autonomiaksi. Koettu autonomia on yhteydessä kiinnostukseen ja sisäiseen motivaatioon oppimista kohtaan sekä parempiin oppimistuloksiin, pätevyyden kokemuksiin sekä aktiivisuuteen liikuntatunneilla ja vapaa-ajalla (Hagger ym. 2003).

Erityistä huomiota kannattaa kiinnittää siihen, että koetun autonomian kokemukset ovat yhteydessä jopa vapaa-ajan liikunta-aktiivisuuteen. Liikunnan opetuksen tehtävä koulussa on tarjota oppilaille sellaisia tietoja, taitoja ja *kokemuksia*, joiden pohjalta on mahdollista omaksua liikunnallinen elämäntapa (Opetushallitus 2004, 248). Oppilaan saamien koetun autonomian kokemusten myötä koululiikunnasta, oppilaalla on parempi mahdollisuus löytää itselleen vapaa-ajan liikuntaharrastus (Hagger ym. 2003).

25%

2. Kuuntelen ja noudatan aina annettuja ohjeita

Ihanko totta? Klikkaa hiirellä mielestäsi sopivin vaihtoehto.

En osaa sanoa

ZEF®

☐ Rauhoitun aina ensin kuuntelemaan ohjeet, jotta voin toimia niiden mukaan.

☐ Maltan lähes aina kuunnella mitä opella on asiaa. Sääntöjäkin yritän yleensä noudattaa.

☐ Ope muistuttaa minua ohjeista usein, koska en yleensä jaksa niitä kuunnella, enkä noudattaa.

☐ En kuuntele opea, koska pelaan vain omilla säännöilläni.

Kuva 8. Sähköinen itsearviointilomake. Kysymys 5.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa oppilaan hyvältä osaamiselta vaaditaan jo 4. luokan päättyessä muun muassa sitä, että oppilas toimii itsenäisesti ja ryhmässä sovittujen ohjeiden mukaan sekä osallistuu vastuullisesti ja yritteliäästi liikunnan opetukseen (Opetushallitus 2004, 249).

Kysymyksessä viisi (5) vastausvaihtoehtoa on sanallistettu lapsen näkökulmaa ajatellen. Oppilaalla on mahdollisuus pohtia sitä, kuinka hyvin

hän kykenee liikuntatunneilla noudattamaan opetussuunnitelman perusteiden vaatimusta kuunnella ohjeita. Tämä tärkeä taito on olennainen osa liikuntatunnin toimivuutta; vapaammassa tilassa tapahtuva toiminta vaatii oppilaalta erilaista taitoa rauhoittua kuuntelemaan ohjeita verrattuna formaalimpaan luokkahuonetilanteeseen.

Opetussuunnitelman perusteissa annetut päättöarvioinnin kriteerit arvosanalle 8 korostavat edelleen oppilaan taitoa kuunnella annettuja ohjeita ja toimia niiden mukaan. Oppilaan on kyettävä toimimaan vastuullisesti ja otettava toiset huomioon sekä noudattaa sopimuksia, sääntöjä ja reilun pelin periaatetta. (Opetushallitus 2004, 250.)

Ohjeiden kuuntelu ja noudattaminen ovat vahvasti sidoksissa liikuntatuntien työskentely- ja työrauhaan. Alla esitettävä Beckerin, Madsenin ja Thomasin (1968, 142) kahdeksankohtainen työrauhaluokituslista auttaa hahmottamaan, kuinka monella eri tavalla voidaan häiritä muiden oppilaiden työrauhaa liikuntatunneilla ohjeiden kertomisen vaiheessa ja itse peleissä ja leikeissä. Häiritsevän toiminnan perään on kirjoitettu esimerkki/esimerkkejä ei-toivotusta käytöksestä.

a. Häiritsevä motorinen toiminta. Häiritsevä juokseminen, hyppiminen tai edestakainen kävely.

b. Esineillä tehtävät häiritsevät äänet. Pallon pomputtaminen, puolapuiden hakkaaminen.

c. Toisen omaisuuden häirintä. Salibandymailan anastaminen.

d. Fyysinen kontakti. Töniminen, lyöminen, potkiminen, nipistely.

e. Suullinen häirintä. Huutelu, toisen päälle puhuminen, toisen puheenvuoron keskeyttäminen.

f. Ylimääräinen pyöriminen. Aloillaan olemisen mahdottomuus, jatkuva ”pyöriminen”.

g. Muu ei-toivottu toiminta. Välinpitämättömyys opettajan auktoriteettia kohtaan, pelien sotkeminen, mikä tahansa oppitunnin kulkua häiritsevä käytös.

h. Tavaroiden syöminen. Purukumin tai karkkien syöminen.

Kohdaksi g. voitaisiin lisätä tämän päivän tietoteknisten laitteiden mukanaan tuomia työrauhaa häiritseviä ongelmia, kuten puhelimen kanssa leikkiminen tunnilla. Muutoin Madsenin ym. (1968) lista antaa melko kattavan kuvan siitä, miten moninaisin tavoin (liikunta)tunti työskentelyä voidaan häiritä.

25%

3. Jaksan aina yrittää loppuun saakka, enkä luovuta

Onko noin? Klikkaa hiirellä mielestäsi oikea vaihtoehto.

En osaa sanoa

ZEF®

Minäkö luovuttaisin? Pöh! Jos

- ☐ epäonnistun, yritän seuraavalla kerralla vielä kovemmin!
- ☐ Jaksan yrittää monta kertaa ennen kuin luovutan.
- ☐ Kokeilen kerran. Se saa riittää.
- ☐ En viitsi edes yrittää.

Kuva 9. Sähköinen itsearviointilomake. Kysymys 6.

Kysymykseen kuusi (6) pätevät miltei samat perustelut kuin edelliseen kohtaan. Lisäksi opetussuunnitelman perusteet korostavat oppilaan oppimis- ja yrittämishalua koululiikunnassa (Opetushallitus 2004, 250).

Kysymyksen syvin olemus on kuitenkin sanan yritteliäisyys takana. Tässä yhteydessä yritteliäisyydellä tarkoitetaan rohkeaa yrittämistä, jossa ei

pelätä virheiden tekemistä. Itse asiassa virheiden tekeminen kuuluu hyvään yritteliäisyyteen. Pelkällä yrittämisellä ja onnistumisella ei päästä parhaaseen lopputulokseen. (Wagner, 2011.)

Yritteliäisyyttä yhdistetään herkästi suomalaiseen kansanperinteeseen ja jonkinlaiseen sisu-ajatteluun. Suomalainen ei luovuta ja menee läpi vaikka harmaan kiven, on ajateltu. Tuo ajattelumalli ei ehkä olekaan niin kulunut ja ajastaan tippunut kuin ensi alkuun voisi kuvitella. Itse asiassa yritteliäisyys on Wagnerin (2011) mukaan yksi seitsemästä elintärkeästä taidosta, joita tulevaisuudessa tarvitaan. Loput kuusi ovat kriittinen ajattelu ja ongelmanratkaisu, yhteistyö ja johtajuus, joustavuus ja sopeutuvuus, tehokas kirjallinen ja suullinen kommunikaatio, tiedon analysointi ja arviointi sekä uteliaisuus ja mielikuvitus. (Wagner 2011, 108–110.)

33%

1. Minkälainen sinun ilmeesi on liikuntatunneilla?

Eli onko tunneilla mielestäsi mukavaa?
Liikuta hiirtä alla olevalla "viivottimella" ja klikkaa, kun herra Höperön ilme muistuttaa kaikkein eniten sinun liikuntatunti-ilmettäsi.

En osaa sanoa

ZEF **1**

"Pöö! Tyhmää!" "Jee! Kivaa!"

Kuva 10. Sähköinen itsearviointilomake. Kysymys 7.

Halonen (2003, 77) on havainnut, että oppilaat ovat motivoituneempia tekemään itsearviointilomakkeita tietoverkon avulla kuin perinteisellä paperisella lomakkeella. Kysymyksissä 7-12 pyrimme hyödyntämään ZEF-

menetelmän visuaalista ilmettä. Liikuteltava hymiönaama, jonka olemme nimenneet ”Herra Höperöksi”, on näkemyksemme mukaan mielenkiintoinen, oppilaita motivoiva apuväline suoritettaessa itsearviointeja.

Samaisessa tutkimuksessaan Halonen (2003, 44) havaitsi, että oppilaiden suhtautuminen itsearviointeihin on negatiivinen, mikä saattaa osittain johtua lomakkeiden puisevasta ulkoasusta. Pyrimmekin luomaan oppilaita kiinnostavan ja ulkoisesti kauniin lomakkeen, unohtamatta sitä tärkeintä eli lomakkeen antamaa tietoa oppilaalle itselleen sekä opettajalle.

Edelleen Halonen (2003, 95) tekee havaintoja tietoteknisten apuvälineiden käytöstä opetuksessa. Koulu ei voi jäädä jälkeen muusta yhteiskunnasta, vaan sen on pystyttävä seuraamaan aikaansa ja oltava sivistyksen keihäänkärjessä. Tällä melko ylevällä lauseella Halonen ilmeisesti haluaa korostaa tietoteknisten välineiden käyttöä 2010-luvun opetuksessa.

Havaitsimme myöskin SWOT-analyyseissämme, että mitä hienompi lomakkeen ulkoinen asu oli, sitä mielekkäämmältä tuntui siihen tutustuminen. Tämä tärkeä kohta on otettu huomioon jokaisessa kysymyskohdassa, mutta erityisesti se korostuu janelle vastattavissa kysymyksissä.

Tämän kysymyksen tärkein anti on kuitenkin se, että viihtyykö oppilas liikuntatunnilla. Jos näin ei ole, on hälytyskellojen soitava. Liikuntatuntien perimmäinen tarkoitus on saada oppilaat ymmärtämään liikunnallisen elämäntavan merkitys sekä vaikuttaa myönteisesti oppilaan fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen toimintakykyyn ja hyvinvointiin (Opetushallitus 2004, 248). Jos oppilas ei viihdy liikuntatunneilla, on noihin tavoitteisiin mahdotonta päästä.

33%

2. Entä minkälaisia naamoja näet liikuntatunneilla ympärilläsi?

Miltä muiden naamat näyttävät?

En osaa sanoa

2

ZEF®

1

"Pöö! Tyhmää!"

"Jee! Kivaa!"

Kuva 11. Sähköinen itsearviointilomake. Kysymys 8.

Leinosen (2010, 37) mukaan viihtyvyyteen liikuntatunneilla vaikuttaa eniten hyvä yhteishenki ja muiden kanssa pelaaminen. Kun liikuntatunneilla on hyvä yhteishenki, on ilmapiiri silloin rento ja vapautunut. Ilmapiirin ollessa hyvä, vaikuttaa se positiivisesti oppilaiden viihtyvyyteen liikuntatunneilla.

Edelleen Deci & Ryan (2000) ovat todenneet, että jos oppilas kokee ympärillään olevan opetusryhmän turvalliseksi, on sillä merkittävä vaikutus voimakkaaseen motivaatioon liikuntatunteja kohtaan. Sosiaalinen ympäristö voi siis luoda liikuntamotivaatiota edistävän tai sitä heikentävän ilmapiirin. Jos oppilas ei koe olevansa turvallisessa, ryhmässä on sillä luonnollisesti negatiivinen vaikutus liikuntatuntimotivaatiota kohtaan.

Opettaja on merkittävässä roolissa kun, puhutaan liikuntatunnin ilmapiiristä. Hänen didaktiset valintansa vaikuttavat siihen syntykö oppitunneilla kilpailullinen, jopa toisia syrjivä ilmapiiri, vai kannustava sekä toiset huomioon ottava ilmasto. Myös oppilaat vaikuttavat liikuntatunnin ilmapiiriin ja koettuun tunnelmaan. (Liukkonen, Jaakkola & Soini 2007, 158–160.) Tämän ja seuraavan kysymyskohdan tarkoituksena onkin selvittää millaiseksi oppilaat kokevat liikuntatunnin ilmapiirin.

Oppituntien ilmapiirillä on myös yhteys sitoutumiseen opittavaa asiaa kohtaan. Siitonen (1999, 99) on havainnut, että turvalliseksi koettu oppimiskonteksti, kannustava ilmapiiri, kollegiaalisuus, tasa-arvoisuus sekä arvostus ja luottamus ovat yhteydessä sisäisen voimantunteen muodostumiseen, joka puolestaan vaikuttaa sitoutumiseen opittavaa asiaa kohtaan. Sisäinen voimantunne (voimaantuminen, *empowerment*) on motivaatioon rinnastettava käsite (Siitonen, 1999, 96).

Jotta oppilaat saadaan sitoutettua liikuntatunneille, on heidän sisäistä voimantunnetta pyrittävä ruokkimaan. Sisäisen voimantunteen edesauttamista voidaan edistää luomalla liikuntatunneille turvallinen ja mukava ilmapiiri. On kuitenkin muistettava, että voimaantumisteorian keskeisenä ajatuksena on se, että voimaantuminen lähtee ihmisestä itsestään. Se on henkilökohtainen ja sosiaalinen prosessi, eikä voimaa voi antaa toiselle (Siitonen, 1999).

33%

3. Hyvä, hyvä! Vielä, vielä!

Minkänäköisellä naamalla sinä kannustat liikuntatunnilla kavereitasi? Liikuta hiirtä alla olevalla "viivottimella" ja klikkaa, kun herra Höperön ilme muistuttaa kaikkein eniten sinun kannustusilmettäsi.

En osaa sanoa

75%

3

1

"Pöö! Tyhmää!"

"Jee! Kivaa!"

Kuva 12. Sähköinen itsearviointilomake. Kysymys 9.

Tämä kohta on suoraan yhteydessä myös edelliseen kohtaan; jos oppilas kokee olonsa turvalliseksi, hän myös todennäköisemmin viihtyy ja näyttää sen muille. Tämä synnyttää positiivisuuden kierteen.

Luokkatovereiden kannustaminen sisältyy myöskin valtakunnallisten opetussuunnitelman perusteiden tavoitteisiin heti alakoulun ensimmäiseltä

luokalta lähtien. Oppilaan tavoitteena on harjaannuttaa itsenäisen työskentelyn taitojen lisäksi yhteistyötaitojaan ilman keskinäisen kilpailun korostamista. (Opetushallitus 2004, 248.)

Kysymyksissä kahdeksan (8) ja yhdeksän (9) selvitetään liikuntatunnin motivaatioilmastoa. Karkeasti jaoteltuna sitä on kahdenlaista; tehtäväsuuntautunutta sekä minäsuuntautunutta. Tehtäväsuuntautuneelle ilmastolle ominaista on muun muassa yhteistyön arvostus, reilun pelin henki sekä vähäinen keskinäinen kilpailu. Minäsuuntautuneessa ilmastossa korostuu yksilöllinen pärjääminen (jopa muiden kustannuksella), sosiaalinen vertailu (paremmuusjärjestykset) sekä keskinäisten kilpailujen arvostaminen. (Liukkonen ym. 2007, 168.)

Motivaatioilmasto kertoo siitä, millainen ilmapiiri liikuntatunneilla vallitsee. Opettajalla on merkittävä rooli siinä millaiseen suuntaan liikuntatuntien motivaatioilmasto kehittyy.

Tehtäväsuuntautuneella ilmastolla on todettu olevan huomattava positiivinen vaikutus voimakkaaseen motivaatioon liikuntatunteja kohtaan (Jaakkola ym. 2007).

Kannustavalla yleisasenteella on vaikutusta liikuntatuntien ilmapiiriin. Nakari (2003, 111) havaitsi työelämään sijoittuneessa tutkimuksessaan, että hyvä ilmapiiri (työyhteisössä) vähensi stressiä ja sairauspoissaoloja ja huono ilmapiiri lisäsi niitä. Nakarin tutkimustulos on miltei sellaisenaan siirrettävissä myös alakouluun. Koulun kontekstissa poissaolojen tilalla olisi helpommin hahmotettavissa tahalliset myöhästymiset liikuntatunneilta ahdistavan ilmapiirin pelossa.

33%

1. Kuvioita ja koukeroita kartalla

Muistatko karttamerkit (esim. suo, polku, iso kivi...)? Klikkaa herra Höperö omasta mielestäsi oikealle paikalle.

En osaa sanoa

ZEF®

En ollenkaan. Tietty! Helposti!

Kuva 13. Sähköinen itsearviointilomake. Kysymys 10.

Vaikka itsearviointilomakkeen pääpaino onkin liikuntatuntiviihtyvyydessä, hyvinvoinnissa, ei voida täysin sivuuttaa liikunnantuntien taidollista ja tiedollista puolta. Kysymykset 10 ja 11 painottavat nimenomaan tätä osa-aluetta. Tässä lomakkeessa kysymykset

liittyvät suunnistukseen sen takia, että tutkimusluokissamme oli tutkimuksen aikaan meneillään suunnistusjakso. Näiden kysymysten paikalle on luonnollisesti vaihdettava aina kulloinkin koululiikunnassa kyseessä olevaan lajiin liittyvät kysymykset. Pohjana vaihtuville kysymyksille on suositeltavaa käyttää esimerkiksi Turpeenniemen (2001) liikunnan sähköisen itsearviointilomakkeen pohjaa, josta löytyy perustellut kysymykset useimmille alakoulun liikunta-aineiksille.

Lapin yliopiston harjoittelukoulun opettajana toimivan Turpeenniemen kehittäämä lomake on varsin laajassa käytössä maassamme. Tilastoja aiheesta ei ole, mutta Turpeenniemen puhelinhaastattelun (27.8.2012) perusteella lomaketta käytetään akselilla ”Inarista Porvooseen”. Turpeenniemen ansiokkaasta lomakkeesta löytyy 11:a lajille perustellut itsearviointikriteerit. Sekä oppilas että opettaja voivat seurata sitä miten oppiminen edistyy. Turpeenniemi oli nostanut lomakkeessaan suunnistuksen yhdeksi tärkeimmäksi taidolliseksi osioksi karttamerkkien osaamisen.

Valtakunnallinen opetussuunnitelman perusteet määrittelee 1.-4. luokkien liikunnanopetuksen yhdeksi keskeiseksi sisällöksi luontoliikunnan. Luokka-asteilla 5.-9. puhutaan jo tarkemmin suunnistuksesta (ja retkeilystä). (Opetushallitus 2004, 248-250.) Valtakunnallisen tason opetussuunnitelman perusteet eivät anna yksityiskohtaista tietoa siitä, mitä suunnistustaitoja koulussa tulisi opettaa.

Jyväskylän normaalikoulun liikunnan opetussuunnitelmassa suunnistukselle annetaan 3.-4. luokilla tavoitteeksi muun muassa kartanlukutaidon harjaannuttaminen. 5.-6. luokkien kohdalla asiaa tarkennetaan vielä yksityiskohtaisemmin; tutustutaan suunnistuskarttaan: päävärit ja merkit. (Jyväskylän normaalikoulun liikunnanopetussuunnitelma vuosiluokille 3-6).

33%

2. Mitenkäs päin se nyt pitikään..?

Muistatko, miten kartta suunnataan? Eli osaatko kääntää karttaa oikein rasteja kohti kulkiessasi? Klikkaa herra Höperö taas omasta mielestäsi oikealle paikalle.

En osaa sanoa

ZEF®

En ollenkaan. Tietty! Helposti!

Kuva 14. Sähköinen itsearviointilomake. Kysymys 11.

Turpeenniemen (2001) kehittämässä lomakkeessa on kolme erillistä kohtaa, jotka viittaavat kartan käyttöön suunnistuksessa. Nämä ovat pihakartta, korttelikartta ja suunnistuskartta. Pihakartta on käytössä kaikista pienimmillä oppilailla. Se on ikään kuin eräänlainen suunnistuksen esiaste. Hieman vanhemmilla oppilailla käyttöön otetaan korttelikartta. Siinä vaiheessa

suunnistus on käsitteenä jo tutumpi ja vaadittuja lajitaitoja on ehditty harjoitella enemmän. Viimeisimpänä otetaan käyttöön varsinainen suunnistuskartta, joka on yleisin suunnistukseen liitettävistä kartoista.

Turpeenniemen (2001) itsearviointilomakkeessa jokaisen eri karttatyypin alle on määritelty samat kolme lajitaitoa, jotka ovat oleellimmat suunnistuskartan opiskelussa. Oppilaalta odotetaan kartan lukutaitoa (muun muassa karttamerkkien tunnistaminen), kartan suuntaamista sekä mittakaavan ymmärtämistä. Turpeenniemen (2001) lomakkeessa *kartan suuntaaminen* on siis oleellinen lajitaito.

Jyväskylän normaalikoulun liikunnan opetussuunnitelmassa 3.–4. luokille määritellään tavoitteeksi *kartan suuntaaminen maaston mukaan*. 5.–6. luokille edellä mainitun tavoitteen lisäksi tulee vielä *suunnassa kulkeminen* (Jyväskylän normaalikoulun liikunnan opetussuunnitelma vuosiluokille 3–6). Jyväskylän normaalikoulussa suunnistuksen opetuksessa painotetaan siis kartan suuntaamista oleellisena lajitaitona.

33%

1. Oliko lomaketta hauska täyttää?

Minkälainen on ilmeesi nyt? Oliko tehtävä mukava, vai tylsä?

En osaa sanoa

ZEF®

1

Kuva 15. Sähköinen itsearviointilomake. Kysymys 12.

Tutkijoita ehkä eniten askarruttava kysymys liittyy lomakkeen olemassaolon oikeutukseen. Tämän kysymyksen avulla saimme selville oppilaiden mielipiteen lomakkeen käytettävyydestä sekä siitä, miten motivoivaa lomaketta oli täyttää. Pelkästään tämän varaan lomakkeen innoittavuutta ei voida laskea, vaan yhdessä haastatteluista saatujen tulosten

sekä pidemmän aikavälin testaamisen ja kehittelyn kautta voidaan määritellä lomakkeen ”onnistuminen”.

Kun kaikkiin kysymyksiin on vastattu, klikkaa vastaaja lopuksi ”Valmis” -painiketta. Tämän jälkeen näytölle ilmestyy vielä teksti: ”Liikunnan iloa ja reipasta mieltä!”. SWOT-analyysien yhteydessä havaitsimme, että itsearviointilomakkeiden lopusta löytyviin iloisein ”saatesanoihin” kysely oli mukava lopettaa.

Kuva 16. Liikuntahöperöt.

4.2.1 Liikuntahöperöt

Tämä kuva (kuva 16) on jokaisen kysymyskohdan yläpuolella. Kuvan nimi "Liikuntahöperöt" viittaa kuvan keskellä näkyviin iloisein ja surullisiin naamoihin. Yhteys lomakkeeseen löytyy kysymyksien 7-12 janavastauksiin, jossa liikutellaan naamakuvaketta, jonka olemme nimenneet "Herra Höperöksi".

Kuvien tehtävänä on tehdä lomakkeesta helposti lähestyttävä ja lapsien kiinnostusta herättävä. Kuvat myös orientoivat oppilaan liikunnalliseen ajatteluun.

Kuvitusta on olemassa kahta erilaista perustyyppiä. On tietokuvia, joiden pääasiallinen tehtävä on antaa informaatiota. Tietokuvat ovat yleensä pelkistettyjä, jotka antavat tietoja jostain tietystä asiasta (Juvonen & Fadjukoff, 1995). Tällainen kuva voisi olla esimerkiksi piirroskuva sydäimestä, josta näkyvät elimen tärkeimmät osat.

Toista perustyyppiä edustavat tunnekuvat, jotka pursuavat visuaalisia viestejä. Ne houkuttelevat katsomaan, antavat tilaa mielikuvitukselle sekä antavat kokonaisvaltaisen vaikutelman ja herättävät elämyksiä (Juvonen & Fadjukoff, 1995). Lomakkeessamme käytössä oleva kuva edustaa ehdottomasti jälkimmäistä kuvatyyppiä.

Kuvilla on siis selkeä visuaalinen ja innostava vaikutus. Havaitsimme myös SWOT-analyyseissämme kuvien valtaisan merkityksen. Jo pienien kuvien mukana olo itsearviointilomakkeissa toi niihin eloisuutta ja lähestyvyyttä. Kuvat houkuttelivat tarttumaan lomakkeeseen ja parhaimmassa tapauksessa antoivat positiivisen mielen. Oli siis itsestään selvä valinta yhdistää leikkisä kuvakokoelma työhömmme.

5 Lomakekokeilu

Tehtyämme viimeiset korjaukset luomaamme itsearviointilomakkeeseen, saatoimme suorittaa sille ”tulikasteen” kentällä. Aloitimme kokeilun luonnollisesti oppilaiden huoltajille suunnatulla tutkimuslupa-anomuksella (liite 4).

Kokeiluun osallistui yksi kolmas luokka ja yksi kuudes luokka Jyväskylän seudulta. Molemmat luokat suorittivat itsearviointinsa eri tavoin.

Kuudesluokkalaisten itsearviointilomakkeet lähetettiin lupa-anomuksen allekirjoittaneen huoltajan sähköpostiin. Tämän jälkeen oppilaan tuli täyttää itsearviointilomake itsenäisesti kotona. Aikaa lomakkeen täyttämiseen annettiin yksi viikko.

Kolmasluokkalaisille loimme yhteisesti omat sähköpostiosoitteet koulun ATK-luokassa ja harjoittelimme lyhyesti niiden käyttöä. Tämän jälkeen oppilaat täyttivät omat lomakkeensa ohjatusti samassa ATK-luokassa.

Teettäessämme itsearvioinnit kahdella eri tavalla halusimme selvittää, eroaako itsearviointien tekeminen kotona perinteisestä koulussa tehdystä. Olisiko siis jatkossa mahdollista teettää vastaavanlaisten lomakkeiden täyttäminen koulun ulkopuolella, jossa kyselyn vastaamiselle voisi itse valita ajan ja paikan.

6 Haastattelut

Oppilaiden tehtyä itsearviointit haastattelimme kyseisten luokkien neljä kuudes- ja neljä kolmasluokkalaista teemahaastatteluun (liite 5) (Hirsjärvi & Hurme, 2000). Teemahaastattelun avulla pystyimme kohdentamaan mielenkiintomme tutkimuksen kannalta kiinnostaviin kysymyksiin, sekä oppilaiden subjektiivisiin tuntemuksiin ja näkemyksiin, joita luomamme itsearviointilomake oli heissä herättänyt. Teemahaastattelun ansiosta oppilaiden vastaukset saivat osaltaan myös antaa suuntaa haastattelun kululle.

Lasta haastateltaessa on huomioitava lapsen ja aikuisen välinen luonnollinen valtaero. Myönteistä on se, että tällaisessa tilanteessa lapsi yleensä pyrkii vastaamaan rehellisesti kaikenlaisiin kysymyksiin. Erityistä huomiota on kuitenkin kiinnitettävä siihen, ettei haastattelija johdattele tai manipuloi lapsen vastauksia. Lapsella on usein luontainen tarve vastata aikuisen esittämiin kysymyksiin ”oikein”. Tästä johtuen lapsi etsii aikuisen esittämistä kysymyksistä vinkkejä ”oikeaan” vastaukseen. Tällöin lapsen oma subjektiivinen näkemys saattaa jäädä haastattelijalta piiloon. (Ruusuvuori, & Tiittula 2005.)

Oppilaiden lisäksi tarkoituksemme oli haastatella asianosaisten luokkien omat opettajat, jotka myös olivat saaneet tutustua lomakkeeseemme. Opettajien haastattelu suoritettiin avokysymyslomakkeella (liite 6) sähköpostin välityksellä. Päädyimme opettajien kohdalla sähköpostitse suoritettavaan haastatteluun käytännön syistä. Tutkimukseen osallistuneet opettajat olivat varsin kiinnostuneita tutkittavasta aiheesta, mutta haastatteluihin ei tuntunut löytyvän työajan puitteissa riittävästi aikaa. Opettajat halusivat pohtia kysymyksiä ennen niihin vastaamista. Tällöin oli helpointa antaa opettajien löytää itse tuolle pohdinnalle sen vaatima aika ja paikka.

Opettaja-haastatteluissa kohtasimme kuitenkin jälleen yhden monista vaikeuksista tutkimuksen teon tiellä. Toinen kokeneista luokanopettajista ei lukuisista yhteydenotoista huolimatta vastannut sähköpostihaastatteluamme,

vaikka oli aluksi tutkimuksestamme varsin kiinnostunut. Opettajalle annettiin vastaamiseen aikaa miltei kaksi kuukautta ja lähetimme hänelle useamman muistutusviestin. Kovasta yrityksestä huolimatta emme saaneet enää yhteyttä kyseiseen opettajaan.

Haastatteluun osallistunut miespuolinen luokanopettaja on hoitanut virkaansa alakoulun luokanopettajana yli 20 vuotta.

Kuudesluokkalaisten osalta haastateltavat valittiin yksinkertaisesti siten, että kaikki lomakkeen täyttäneet (N=4) osallistuivat haastatteluun. Kyseessä oli kolme poikaa ja yksi tyttö. Kolmasluokkalaiset täyttivät lomakkeen ohjatusti oman koulunsa ATK-luokassa. Haastatteluun valittiin kaksi poikaa ja kaksi tyttöä (N=4) heidän oman opettajansa suositusten mukaisesti. Täten hyödynsimme opettajan oppilaantuntemusta ja saimme haastateltaviksemme oppilaat, jotka todennäköisimmin olivat verbaalisesti kyvykkäimmät vastaamaan kysymyksiimme. Näin nuorten haastateltavien kohdalla valikointi oli perusteltua, sillä satunnaisotannalla haastattelutulokset olisivat voineet jäädä olemattomiksi.

7 Tulokset

7.1 Oppilashaastattelut

Oppilashaastattelut olemme koodanneet seuraavasti: P/p = poika ja T/t = tyttö. Suuret kirjaimet merkitsevät kuudesluokkalaisia ja pienet kirjaimet kolmasluokkalaisia vastaajia. Esimerkki: P2 = kuudesluokkalainen poika numero 2, tai: t1 = kolmasluokkalainen tyttö numero 1.

Haastateltavien kuudesluokkalaisten vastaukset olivat lyhyitä, mutta kertoivat selvästi, että sähköistä lomaketta pidettiin paperista parempi, kun heitä pyydettiin vertailemaan kumpi lomakemalli (sähköinen/paperinen) on heidän mielestään parempi.

Sähköisen lomakkeen eduiksi nähtiin yksinkertaisuus, nopea täytettävyyys sekä se, että lomakkeen täyttämiseen ei tarvittu kynää.

P1: Sähkönen...

P2: Sähkönen..

P1: Se on nopeempi.

P1: Ei tartte kirjottaa kynällä.

Kolmasluokkalaisten kohdalla vastaukset olivat hyvin yhtenevät kuudesluokkalaisten kanssa kysyttäessä mielipidettä perinteisen paperisen ja luomamme uuden sähköisen lomakkeen välillä:

p4: No parempia, koska siinä sai.. Se oli nopeempi tehdä.

t2: Mustakin se oli parempi, koska sai kirjottaa tietokoneella.

Mielenkiintoinen, molempia luokka-asteita yhdistävä tulos oli se, että oppilaat tuntuivat arvostavan sitä, että lomakkeen sai tehtyä lyhyessä ajassa. Tästä ei voi suoranaisesti tehdä kovinkaan pitkälle vietyjä johtopäätöksiä, mutta yksi mahdollinen syy sille, että lomakkeen nopeaa täyttämistä arvostettiin on se, että oppilaat kokevat lomakkeiden täytön epämiellyttävänä toimintana. Tätä päätelmää olisi syytä tutkia tarkemmin, sillä erilaisia lomakkeita täytetään koulun arjessa suurehko määrä. Luomamme lomake vastaakin tuohon mahdolliseen epäkohtaan, sillä oppilaat pitivät lomakkeemme täyttämistä mukavana toimintana.

p4: Se oli ihan hauskaa ja niinku sai tehä tietokoneella. Ja sitä oli ihan hauska täyttää!

t3: Se oli ihan kivaa.

P1: No se oli ihan... kivaa.

t2: Hauska.

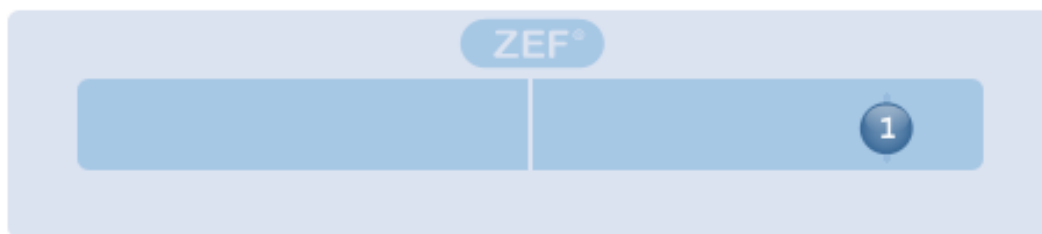
Kuudesluokkalaisista yksi oppilas koki, että lomakkeen täyttäminen kotona oli mukavaa vaihtelua. Lomakkeen täyttäminen oli muutoinkin ollut mielekästä puuhaa eikä se ollut vienyt liikaa aikaa.

P3: No ihan kivahan se oli kotona tehä ku mulla oli vähän vapaata aikaa illalla ni pystyin tekee sen.

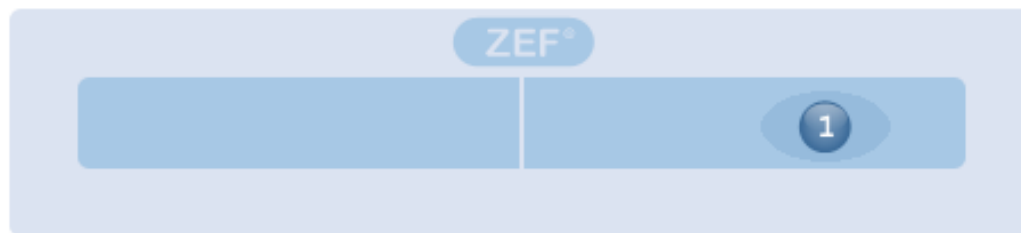
Kolmasluokkalaisista oli myös tärkeää, että muuten hyvin luokkapainotteisessa opetuksessa pääsi välillä tekemään töitä tietokoneella:

p4: No.. Oli sekin ihan hyvä ku sai.. Mää en oo melkein koskaan tai niinku paljon ollu koskaan tietokoneluokassa..

Myös lomakkeeseen liitetty kysymys lomakkeen täyttämisen mielekkyydestä tuki haastattelutuloksia. Janan oikea puoli kuvaa mukavuuden astetta kun taas vastaavasti janan vasen puoli sitä jos lomakkeen täyttäminen ei tuntunut mukavalta. Kuten alla näkyy sekä kolmas- että kuudesluokkalaiset pitivät lomakkeen täyttämistä todella mukavana toimintana.

Kuva 17. Kolmasluokkalaisten (N=23) oppilaiden vastaukset janalla (vasen ääripää: tylsää, oikea: kivaa).

Kuva 18. Kuudesluokkalaisten (N=4) oppilaiden vastaukset janalla (vasen ääripää: tylsää, oikea: kivaa).

Luomamme lomake oli tavoitteemme mukaisesti myös helppokäyttöinen. Kuudesluokkalaiset saivat lomakkeen huoltajan sähköpostiin ja täyttivät sen kotona. Kukaan vastanneista (N=4) ei ollut tarvinnut apua lomaketta täyttäessään.

Kolmasluokkalaiset täyttivät lomakkeen kootusti ATK-luokassa. Kun tietokoneet ja sähköpostit oli saatu ohjatusti päälle, ei kenelläkään ollut vaikeuksia täyttää lomaketta itsenäisesti (N=23).

t2: Mulla ei ollu oikeen mikään niistä vaikee. Emmää silleen tarvinnu ees apua.

t3: No oli se helppo (täyttää).

Myöskään haastatellut kuudesluokkalaiset eivät kokeneet lomakkeen itsenäistä täyttämistä vaikeaksi. Tämä oli ensiarvoisen tärkeää juuri siksi, että he eivät kotona ollessaan välttämättä saaneet apua edes vanhemmiltaan.

P3: Emmää oikein tiä.. Ei se ainakaan kauheen vaikeelta tuntunu.

.....

Haastattelija2: Tarviitteko apua siihen?

P1: Eii!

P2: Eii..

Vaikka halusimme luoda lomakkeesta mahdollisimman helppokäyttöisen ja yksinkertaisen, emme halunneet tehdä siitä oppilaan ajattelun kannalta liian kevyttä. Erään kolmasluokkalaisten pojan haastatteluvastaus kuvasti hyvin sitä, että vaikka lomaketta oli helppo täyttää, omia vastauksia sai pohtia kunnolla. Tällainen pohdinta kehittää lapsen ajattelua ja on oiva esimerkki onnistuneesta itsearviointista.

p4: No sitä.. Se oli kaikkein vaikein siinä ku se oli että milloin niinku ei tykkäis niinku niinku olla liikuntatunnilla.

.....

p4: Ainakin siinä oppi vastaamaan kaikkiin vaikeisempiinkin kysymyksiin.

Mielenkiintoinen tulos liittyi yleisemminkin kouluviihtyvyydestä tehtäviin kyselyihin. Monelle aihe oli tuttu jo entuudestaan esimerkiksi KiVa Koulu ohjelman kautta. Kun oppilailta tiedusteltiin heidän mielipidettään siitä, että olisiko kouluviihtyvyydestä tehtäviä kyselyitä hyvä tehdä useamminkin, vastaukset jakautuivat kahteen leiriin. Toiset olivat sitä mieltä, että kouluviihtyvyyteen liittyvät kyselyt ovat tärkeitä ja niitä olisi hyvä olla jopa nykyistä enemmän.

Haastattelija2: Joo. Onko teidän mielestä kumminkin.. Tai onko tärkeätä että kysytään.. Kysellään vähän teiltä että viihyttekö ja...

p4: Joo o! On.

t2: On.

Kannastaan epävarmoja, mutta silti enemmän myönteisemmän vaikutelman antaneita oppilaita oli muutama.

p5: Voishan olla.

t3: Ehkä.

Ne oppilaat jotka kokivat kouluviihtyvyysskyselyt hyödyllisiksi, näkivät tämän lomakkeen mahdollisuuden tuoda oppilaiden ajatukset julki paremman (liikuntatunti)viihtyvyyden saavuttamiseksi. Oppilaat siis luottivat siihen, että opettaja kykenee lomakkeen antamien vastausten kautta ymmärtämään

paremmin oppilaitaan ja saamaan selville sellaisia asioita, mitä ei välttämättä muuten saisi tietoonsa.

P1: Ois se aika tarkeeta. Että tietää mitä oppilaat ajattelee.

.....

P1: No voishan niitä olla niin tietää että.. Koulu tietää että onko kivaa liikuntatunnilla.

P2: Nii ja mistä tykkää ja mistä ei.

p5: Sitten tietäis että miten menee tunneilla ja miten ettei.. Niin...

p4: No koska sitten niinku.. Jotenkin.. Miten se nyt sanois.. Ainakin niinku tietää että mikä on kivaa ja mikä on ei oo kivaa.

Yllättävän moni oppilaista puolestaan koki, että kouluviihtyvyyteen liittyvistä kyselyistä ei ole heille mitään hyötyä, tai he eivät ymmärtäneet, mitä hyötyä niistä voisi olla. Tämä voi johtua monestakin seikasta. Oppilaat voivat tuntea olonsa niin turvalliseksi, että eivät ole tulleet ajatelleeksi vaihtoehtoa, että koulussa ei viihtyisi. Sanomattakin on selvää, että tämä olisi ihannetilanne. Toisekseen oppilaat voivat kokea, että kyselyt eivät varsinaisesti johda mihinkään konkreettisiin toimenpiteisiin, jolloin niille ei anneta asiaankuuluvaa painoarvoa. Kolmanneksi oppilaille ei joko ole tehty selväksi tai he eivät ole sisäistäneet, miksi hyvinvointikyselyitä tehdään. Tällöin kysely voi herkästi jäädä etäiseksi eikä sitä koeta merkitykselliseksi.

T1: Mää en tiä.. Siis mää en oikein osaa sanoa tähän mitään.

p2: Emmää tiä.

P1: Emmää tiiä mitä hyötyä siitä vois olla.

P3: No en mää tiiä oikein.. Ei se nyt varmaan mulle ainakaan mitään hyötyä olis vaikka oliskin tommosia jotain kyselyitä.

Oppilaat olisivat olleet halukkaita tekemään liikunnan sähköisen itsearviointilomakkeen uudelleen esimerkiksi keväällä 2013. Jatkuvuuden merkitystä itsearvioinnin teossa hahmotettiin lähinnä oppilaiden omien mielipiteiden muuttumisella. Myös vaihtuvuus lajeissa (keväällä eri lajit kuin syksyllä) koettiin itsearviointia muuttavaksi tekijäksi. Yksikään haastatelluista oppilaista ei maininnut, että toiston avulla olisi mahdollista seurata omaa kehitystään ja asettaa mahdollisesti jopa tavoitteita omalle edistymiselle.

P2: Sillei että.. Jos vaikka sitten tykkää enemmän liikunnasta tai jotain semmosta.

t1: Kyllä siitä vois olla ihan hyötyä jos niinku mielipide on vaihtunu..

p4: No ois.. Ehkä.. Ainakin se että ni.. Saattais vaikka se muuttua että onko siellä niinku.. Onko siellä niinku miten hauskaa siellä on olla ja niinku ja minkälaista siellä on ja.. Ja sitten kun siellä alussa oli kysymys mikä on hausointa ni mä pistin että suunnistus ni siihen ois voinu panna vaikka nyt kun meille tulee uusia noita lajeja ni vois panna jonkun toisen.. Esim hiihdon!

Osa haastatelluista oppilaista koki, että lomakkeen täyttämisestä ei ollut heille itselleen mitään hyötyä. Vastauksista paistoi läpi se, että oppilaat eivät olleet ymmärtäneet sitä kenelle itsearviointi tehdään. Oppilaiden vastauksissa tuntui olevan omaksuttuna tausta-ajatus, että itsearviointit tehdään jollekin toiselle. Koulumaailmassa tuo joku toinen on varmastikin opettaja tai sitten oppilaan vanhemmat.

P3: On siitä varmaan jotain hyötyä. Ei siitä ainakaan minulle ollu mitään hyötyä mutta.. Kai siitä jollekin hyötyä on.

T1: Noo en mä nyt tiedä oliko siitä mitään hyötyä mutta siitä saattaa olla jollekin muulle jotain hyötyä.. Joo...

Haastattelija2: Te ette näe niinku että te itse hyötyisitte siitä varsinaisesti niinku?

P3: No ei!

Kuudesluokkalaisilla oli aluksi vaikea palautella lomaketta ja sen täyttöön liittyneitä ajatuksia mieliinsä, koska haastattelun ja lomakkeen täyttämisen välillä oli pidempi aika ja väliin mahtui myös koulujen syyslomaviikko. Erään kuudesluokkalaisten tytön vastaus haastattelun aluksi oli melko tyhjentävä. Haastattelun edetessä kävi kuitenkin nopeasti ilmi, että ensiajatus oli melko harhaanjohtava.

T1: Mää en muista siitä lomakkeesta yhtään mitään.

Lomakkeen mieliin palauttelussa ensiarvoisen tärkeässä asemassa oli lomakkeen ulkoinen olemus. Erityisesti kuudesluokkalaisilla visuaalisuudesta kumpuavat muistijäljet auttoivat palauttamaan mieleen monia muitakin asioita. Onkin tärkeää onnistua tekemään sähköisestä lomakkeesta houkuttelevan näköinen. Mitäänsanomaton lomake tuskin herättäisi jälkeinpäin minkäänlaisia muistikuvia. Luomamme hymiöhahmo, Herra Höperö, olikin muutaman haastattelun ensimmäinen muistikuva lomakkeesta.

P1: Siellä oli se joku ihme herra höpö mikä oli siellä..

Myös pienemmille oppilaille oli jäänyt mieleen lomakkeeseen liittyviä ulkoisia seikkoja.

p5: Siellä oli ainakin vihree tausta.

Haastattelija2: Joo o.

t3: Ja semmosia jänniä semmosia hymiöitä jotain semmosia naamoja.

Kuvallisen viestinnän merkitys muistamisen kannalta on olennaista. Kuvat jäävät mieleen tekstiä paremmin (ks. Hatva 2009, 118–121) ja auttavat näin ollen muistamaan paremmin sitä, mikä kuviin liittyi. Sähköistä itsearviointilomaketta on tarkoitus täyttää lukuvuoden aikana useamman kerran. Aiemmat muistijäljet tekevät itsearvioinneista tarkempia ja antavat oppilaille syvempiä merkityksiä.

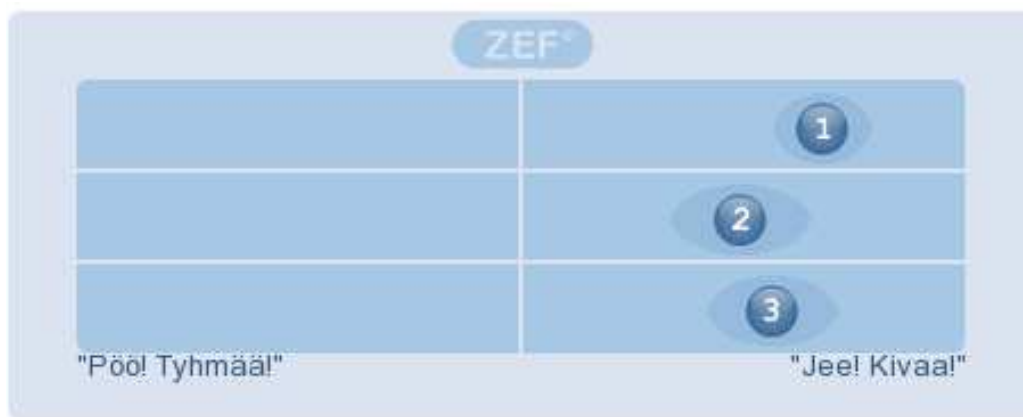
Pieneltä tuntuva, mutta hyvin mielenkiintoinen tekninen seikka paljastui yhden kuudesluokkalaisen pojan haastattelun kautta. Hän oli täyttänyt lomakkeen kotonaan iPad -tablettitietokoneella. Tablettitietokonetta ohjataan kosketusnäyttötoiminnolla, mikä oli erityisesti hankaloittanut janavastauksien tekoa. Kun myöhemmin tulevaisuudessa pääsemme edelleen kehittämään lomakettamme, on tästä käytettävyyteen liittyvästä havainnosta hyötyä. Tablettitietokoneet ovat yleistyneet kotikäytössä ja tekevät tuloaan myös kouluihin. Asiantuntijat arvelevat myös tablettitietokoneiden syrjäyttävän kannettavat tietokoneet markkinaosuudessaan tämän vuoden (2013) aikana (Kauppalehden verkkouutinen 2012).

P3: Se oli vaan vähän hankala kun siinä oli se hymiöjuttu niin tehä se ku mää tein se ipadilla nii se oli vähän hankala niinku tehä se.

Haastattelija2: Niin sillä sormella liu'uttamalla?

P3: Nii.

Löysimme lomakkeen vastauksista myös yhtäläisen tuloksen kandidaatintutkielmamme kanssa. Kandidaatintutkielmamme eräs tulos oli, että oppilaat kokivat itsensä hieman paremmiksi liikkujiksi verrattuna heidän oman opettajansa mielikuviin oppilaistaan. Tässä tutkimuksessa puolestaan oppilaat kokivat, että he kyllä kannustavat toisia oppilaita liikuntatunnilla, ja vaikka muutkin kannustavat, niin eivät aivan niin paljon kuin vastaaja itse.

Kuva 19. Kannustaminen liikuntatunneilla. Kolmas- ja kuudesluokkalaisten vastaukset hymiöjanalla (N=27). Pallo 1 vastaa kysymystä "minkälainen sinun ilmeesi on liikuntatunnilla?". Pallo 2 puolestaan vastaa kysymykseen "minkälaisia naamoja näet liikuntatunneilla ympärilläsi?". Ja pallo 3 "minkälaisella naamalla sinä kannustat liikuntatunnilla kavereitasi?".

Positiivista vastauksissa on se, että keskiarvo (haaleampi sininen alue numerollisen pallon ympärillä) kaikissa kohdissa on reilusti positiivisen puolella. Tutkimuksessa mukana olleissa luokissa vaikuttaisi siis viihtyvyys liikuntatunneilla olevan hyvällä tasolla.

7.2 Opettajahaastattelut

Kuten kappaleessa 6 kerroimme, lähetimme tutkimuksessa mukana olleille luokanopettajille haastattelukysymykset sähköpostitse. Kysymykset löytyvät tästä kappaleesta alemmalla ja ne on tummennettu sekä sisennetty. Jokaisen kysymyksen alle on koottu suorat lainaukset opettajan (opettaja1) vastauksista ja ne on kursivoitu. Tutkijoiden ajatukset on koottu suoraan opettajan vastauksien yhteyteen.

Kokeneelta luokanopettajalta (yli 20 vuotta virassa) saamamme vastaukset olivat hyvin rohkaisevaa luettavaa tekemämme työmme kannalta. Vastauksista kävi ilmi, että tekemällämme sähköisellä liikunnan itsearviointilomakkeella on tilausta tämän päivän koulussa. Saavutimme siis yhden niistä tavoitteistamme kun lähdimme pitkäkestoiselle matkalle projektimme parissa.

Lisäpohdittavaa toki antoi toisen kokeneen luokanopettajan vetäytyminen projektista aivan loppumetreillä. Vastausta tähän emme ole saaneet, mutta pohdimme mahtaako luokanopettajan vetäytymisellä olla yhteyttä kyseisen luokan niukkaan vastausprosenttiin. Kuten on käynyt ilmi, tutkimuksessa mukana olleen kuudennen luokan lomakkeen täyttämisprosentti jäi erittäin alhaiseksi. Pohdimme tätä syvemmin kappaleessa 8. Tässä kohtaa on kuitenkin kysyttävä, onko opettajan vastaamattomuus ollut osaltaan vaikuttamassa oppilaiden heikkoon vastaamisprosenttiin.

Onko lomakkeelle tarvetta?

Kyllä on. Lomake innosti selvästi oppilaita. Se oli suunniteltu motivoimaan tämän ikäisiä ja ohjasi oppilasta arvioimaan toimintaa liikuntatunneilla. Opettajan suuntaan se antaa työkaluja siinä mielessä, että vastausten kautta löytyy avaimia, jos

oppilaalla on mystisiä motivaatio-ongelmia jossakin lajissa. Oppilas ei niistä saa kerrottua muuten, mutta lomakkeen kautta se voikin onnistua. (opettaja 1)

Pidämme tärkeänä sitä, että luokanopettaja (1) kokee, kuten oppilaansakin, lomakkeen innostavana sekä motivoivana. Lomakkeen houkutteleva ulkoinen olemus on siis saavutettu tavoitteen mukaisesti. Tärkeää oli myös se, että opettaja (1) koki lomakkeen toimivaksi kolmasluokkalaisille eli 10–11-vuotiaille. Olimme etukäteen ajatelleet, että lomakkeen sujuva käyttö onnistuu kolmannelta luokasta ylöspäin ja tämä positiivinen tulos vahvisti tuon ennakkokäsityksemme.

Opettajan (1) näkemys siitä, että lomake tarjoaa kasvattajalle hyödyllistä tietoa siitä miksi jotkut oppilaat eivät viihdy liikuntatunnilla, on myös näkemystemme kanssa samansuuntainen. Yhtenä lomakkeen tarkoituksena oli auttaa opettajaa ”näkemään” syvemmälle oppituntien mahdollisiin ongelma-kohtiin. Lomakkeen kautta voidaan nopeasti saada selville se, miksi joku oppilas ei pidä esimerkiksi suunnistuksesta ja tähän voidaan puuttua välittömästi. Pahimmassa tapauksessa oppilas olisi jäänyt kiristelemään hampaitaan koko alakoulun ajaksi eikä opettajalla välttämättä olisi ollut väylää saada tätä tietoa selville.

Toimiiko (tämänkaltainen) sähköinen lomake?

Kyllä toimii. Oppilaiden oli helppo täyttää sitä. Liukuva asteikko oli oikein hyvä.

Yhteenvedosta saa hyvin koko ryhmän kannan selville.

Kohta "Minkälaisia ohjeita antaisit itsellesi, jotta liikuntatunnit sujuisivat paremmin" oli itsearvioinnin suhteen mitä mainioin. (opettaja1)

Jälleen opettajan (1) ajatukset yhtenevät hänen oppilaidensa vastaaviin. Lomakkeen helppo täytettävyyttä kerää kehuja ja erityismaininnan sai myös liikuteltava hymiöjana. Teimme tietoisesti valinnan kysymyslomaketta luodessamme, että teemme runsaasti janakysymyksiä niiden houkuttelevan

ulkomuodon sekä nopean täytettävyyden takia. Valintamme näyttää osuneen jälleen kohdilleen.

Opettaja (1) mainitsee yhteenvedon, josta koko luokan ajatukset käyvät ilmi. Tällä opettaja (1) viittaa ZEF-editorin tarjoamaan kootun raportin mahdollisuuteen, josta kaikkien oppilaiden vastaukset on nähtävissä sekä erillisinä että koottuina. Esimerkiksi yllä kuvatut oppilaiden mielipiteet lomakkeen täytettävyydestä on saatu ZEF-editorin avulla.

Parannusehdotuksia

Lähinnä mietin sitä, että mikä on sitten se aika, jolloin tätä arviointia tehtäisiin. Liikuntaa on niin vähän, että liikkumisaikaa en tuohon ryöstäisi ja sitten tulee vastaan se, että millä muulla tunnilla sitä liikuntaa sitten arvioisi. Ongelmaa ei ole silloin, jos itse opettaa luokalleen liikuntaa, mutta ongelma syntyy siitä, jos opettaa vieraalle ryhmälle liikuntaa. (opettaja1)

Parannusehdotuksen pohdinta on hyvin aiheellinen. Kuten tiedämme, koulun oppituntien määrä on hyvin rajallinen ja valtakunnallisen opetussuunnitelman perusteiden vaatimukset ainekohtaisesti hyvin selkeät. Määrällisesti vähistä liikuntatunneista ei ole tarkoituksenmukaista ottaa pois tätä lyhyttäkään aikaa, jonka lomakkeen täyttäminen vie. Lomakkeen voi kuitenkin integroida esimerkiksi tvt-opetukseen tai äidinkielen medialukutaito ainekokonaisuuden alle. Tutkimuksessamme hyvin onnistunut malli on suoraan vietävissä koulun opetussuunnitelmaan:

- Oppilaat luovat itselleen sähköpostiosoitteet.
- Harjoitellaan yhdessä niiden turvallista käyttöä. Voidaan myös laajentaa internetin turvalliseen käyttöön.
- Lisäyksenä olisi mahdollista käyttää aikaa tietokoneella kirjoittamisen harjoitteluun. Käytössä on runsaasti oivallisia 10-sormijärjestelmä harjoituksia alakouluikäisille oppilaille.

- Lähetetään lomakkeet oppilaiden luomiin sähköposteihin ja oppilaat täyttävät ne itsenäisesti.

8 Johtopäätökset

8.1 Lomakkeen kehitystyö

Aloitimme oppilasarviointityökalun suunnitteluprojektin aivoriihellä (brainstorming) (Välimaa ym. 1994, 90).

Aivoriihestä kummunneet ajatukset tuntuivat monesti aluksi erinomaisilta, mutta hyvin usein tarkemman tarkastelun ja analysoinnin jälkeen käyttökelvottomilta. Hyvin moni idea tuntuikin toimivan teoriassa, mutta kun ajatus vietiin käytäntöön, oli totuus usein toinen. Ongelmat realisoituivat käytännössä ja niihin oli haettava ratkaisuja joko palaamalla projektissa taaksepäin tai hakemalla vastauksia alakohtaisilta asiantuntijoilta. Pelkkä hyvä idea tuntui olevan lopulta varsin pieni tekijä lopullisen tuotteen kehityskaaressa - joskin ilman tuota ideaa, ei syntyisi kaarta lainkaan.

Lomakkeen tie ideasta valmiiksi tuotteeksi oli siis pitkä ja työntäyteinen, emmekä olisi pelkän oman tietotaitomme varassa onnistuneet luomaan lomakkeesta tutkimustuloksia vastaavaa. Verkostoituminen ja laaja-alainen yhteistyö ovat perusedellytyksiä tuotekehityksessä.

Havainnollistamme ideamme kehittymistä valmiiksi tuotteeksi oheisella kuviolla (kuvio 3):

Kuvio 3. Sähköisen itsearviointilomakkeen matka ideasta tuotteeksi.

8.2 Lomake käytännössä

Oppilaiden väliset taidolliset erot tietotekniikassa näkyivät suoraan vastaamisnopeudessa. Toisilla kolmasluokkalaisilla vastaaminen kesti alle kymmenen minuuttia, toisilla valmista tuli puolessa tunnissa.

Tämä seikka on syytä ottaa huomioon, kun suunnitellaan ajankohtaa lomakkeen täyttämiseen. Huomionarvoista on myös se, että kolmasluokkalaisista osa ei juuri koskaan ollut käsitellyt tietokonetta (kotona tai koulussa). Kun harjoituskertoja lisätään, vastaamiseen käytetty aika vähentyy huomattavasti.

Kuudesluokkalaiset saivat omat itsearviointilomakkeensa huoltajiensa sähköpostiin. Vastausprosentti oli erittäin alhainen, ollen ~24% (4/17), vaikka ohjelmalla oli mahdollista lähettää muistutusviestejä niille, jotka eivät vielä olleet lomaketta täyttäneet.

Vain kolme oppilasta seitsemästätoista täytti lomakkeen annetun aikarajan (yksi viikko) puitteissa. Yksi oppilas täytti lomakkeen täyttämislle annetun määräajan jälkeen. Tämän tutkimuksen perusteella itsearviointilomakkeet on siis syytä täyttää edelleen koulussa. Syitä heikkoon vastausprosenttiin voidaan vain arvailla. Vaikuttavana tekijänä on voinut olla se, että luokan opettaja ei ole kyennyt tarpeeksi korostamaan lomakkeen täyttämisen merkitystä tutkimuksen - tai oppilaan itsensä - kannalta.

Yllämainituista syistä johtuen lomake olisi hyvä täyttää esimerkiksi tavallisen ATK-tunnin ohessa. Tällöin ensimmäisenä lomakkeensa täyttäneet voisivat siirtyä tunnin muihin tehtäviin ja näin välttyttäisiin ylimääräiseltä liikehdinnältä luokahuoneessa. Tunnin aiheeksi suosittelisimme sähköpostin käyttöä, jolloin lomakkeeseen vastaaminen olisi integroitavissa tunnin aiheeseen.

Haastattelut osoittivat, että oppilaat eivät olleet sisäistäneet itsearvioinnin tarkoitusta, eivätkä he oikeastaan edes tieneet, miksi niitä

tehdään. Lomake kenties nähtiin vain tehtävämonisteena niiden lukuisten muiden eteen tuotavien joukossa.

9 Pohdinta

Tulososiossa (ks. 7.1, 7.2) pohdimme tutkimushaastatteluiden antia hyvin kattavasti. Tästä syystä olemme nostaneet pohdintaosioon vain joitakin merkityksellisiä haastattelutuloksista nousseita seikkoja.

9.1 Yleistä pohdintaa tutkimustuloksista

Edellä mainittu (ks. kappale 8) tutkimustulos siitä, että oppilaat eivät olleet sisäistäneet itsearviointin tarkoitusta, eivätkä he oikeastaan edes tiedäneet, miksi niitä tehdään, antoi lisäpohdittavaa koulun oppiainesisällöistä, niiden aikataulutuksesta ja ohjeistuksista. Kuinka moni oppilas mahtaa todella tietää, miksi tehtäviä koulussa tehdään ylipäätään? Kuinka monelle oppilaalle on selvää, miksi epäsäännöllisiä verbejä tankataan ulkoa, harjoitellaan kitaran sointuja, päntätään kertotauluja, harjoitellaan kädentaitoja - tai täytetään heitä itseään koskevia lomakkeita? Aihetta on tutkinut muun muassa Ehanti. Hänen tutkimuksensa perusteella oppilaat pitävät koulua ja sen toimintatapoja itsestäänselvyysinä, jolloin koulussa opeteltavia asioita ei haluta tai osata kyseenalaistaa (Ehanti 2012, 68).

Ovatko oppilaat koulussa vain, koska siellä on oltava, ja tekevätkö he annettuja tehtäviä vain, koska niitä on tehtävä? Jos näin on, ei liene ihme, että opiskelumotivaatio - ja samalla kouluviihtyvyys - saattaa toisilla oppilailla olla toisinaan kateissa. Tässä yhteydessä on aiheellista pohtia myös sitä, tietävätkö edes itsearviointeja teettävät opettajat täysin, miksi itsearviointeja tehdään. Tämä voisi olla kiintoisa lisätutkimuskohde.

Kuten tutkimustuloksista (ks. 7.1) käy ilmi, pitivät oppilaat sähköistä lomaketta perinteistä paperiversiosta parempana. Tämä antaa mielestämme aihetta pohdinnalle, pitäisikö koulussa siirtyä hyödyntämään enemmän teknologiaa, joka on jo läsnä jokapäiväisessä arjessa.

Huomionarvoinen seikka tutkimuksen tulosten kannalta oli toisen testiluokan opettajan haastattelusta vetäytyminen (ks. kappale 6). Pohdimmekin, oliko tällä yhteyttä saman luokan heikkoon lomakkeen vastaamisprosenttiin. Lomakkeen tekemisen merkityksen korostaminen lienee jäänyt vähälle kyseisessä luokassa. Toisen testiluokan opettajan haastatteluvastaukset olivat kauttaaltaan positiivisia ja niiden valossa luomamme lomake koettiin onnistuneeksi ja tarpeelliseksi. Tutkimuksen kannalta olisikin ollut mielenkiintoista saada selville haastattelusta vetäytyneen opettajan vastaukset ja nähdä, olisivatko ne olleet yhtenevät toisen opettajan vastauksiin. Tämä olisi tuonut lisää painoarvoa ja luotettavuutta tutkimukselle.

9.1.2 Lomakkeen jatkokehitys

Lomaketta on testattu kentällä, testiin osallistuneet on haastateltu ja haastattelut on analysoitu. Tuotteen kehittämistyö ei luonnollisesti pääty kuitenkaan tähän, vaan sitä on mahdollista jatkaa vielä kauas tulevaisuuteen.

Oma mielenkiintomme jatkokehittelyssä keskittyy teknisistä syistä tämän lomakeversion ulkopuolelle jääneisiin ideoihin. Ajatus video-clipistä, jossa oppilas näkisi mallisuorituksen, tuntuu edelleen varsin käyttökelpoiselta idealta. Jos oppilas pääsisi vielä vertaamaan omaa videoitua suoritustaan mallisuoritukseen, saataisiin lomakkeelle huomattavaa lisäarvoa taidollisen arvioinnin alueella. Tämän elementin poisjättäminen lomakkeestamme tuntui aluksi suurelta takaiskulta. Lopulta ratkaisu kuitenkin ohjasi meitä keskittymään tarkemmin kouluviihtyvyyteen, jonka kartoittaminen oli myös lomakkeemme alkuperäinen päämäärä.

Jäämme myös mielenkiinnolla odottamaan Wilma-järjestelmän päivitystä, joka ilmeisesti on tuomassa mukanaan visualisoitua arviointia. Tämä osa-alue olisi mielenkiintoinen lisä myös itsearviointilomakkeeseen - esimerkiksi kehityskäyrä -idean pohjalta.

Itsearviointinnissa yksi tärkeimmistä huomioitavista seikoista on sen jatkuvuus. Yksittäinen testi ei luonnollisesti kerro vielä mitään kehityksestä. Jatkotutkimuksen kannalta olisikin oleellista teettää sama lomake testiryhmällä useamman kerran esimerkiksi 2–3 vuoden aikana. Tällöin lomakkeen todellinen arvo oppilaan kehityksen seurannassa tulisi vasta varsinaisesti ilmi.

Kehittämämme sähköinen itsearviointilomake keskittyy liikunnan tunneille ja se painottaa hyvinvointia. Kyseinen lomake on luotu ZEF-solutionsin kehittämällä ZEF-editorilla, jonka avulla olisi mahdollista luoda kätevästi itsearviointilomakkeita mille tahansa alueelle koulumaailmassa. Lomakemallia voitaisiin siis hyödyntää laajemmin ja tällöin lisätutkimus voisi koskea myös koululiikunnan ja hyvinvoinnin ulkopuolelle jääviä osa-alueita.

9.2 Tutkimusmenetelmät ja tutkimuksen arviointi

Tutkimuksen varsinainen tarkoitus oli luoda uusi, toimiva menetelmä oppilasarviointiin. Vaikka tutkimuksemme tarkoitus oli luoda eräänlainen artefakti, tuote, ei tutkimuksella ollut ulkopuolista rahoittajaa. Tämä lisää osaltaan tutkimuksen luotettavuutta. Tutkimuksen teossa käytimme laajasti kirjallisuutta (ks. lähteet), teimme SWOT-analyysyjä (Friesner 2010), sekä kävimme tekemässä teemahaastatteluita (Hirsjärvi & Hurme 2000). Käytimme tutkimuksessamme myös vapaamuotoisempia sähköpostihaastatteluita. Hanketta olivat edistämässä myös oman alamme asiantuntijajoukko, sekä teknisen alan ammattilaiset. Tutkimusmetodimme oli kehittämistutkimus (ks. kappale 2.) ja tutkimusote kvalitatiivinen (esim. Eskola & Suoranta 2008).

Tavoitteenamme oli muodostaa itsearviointilomakkeen kysymykset oppilaiden omaa ajattelua vaativiksi, mutta samalla kuitenkin yksiselitteisesti ymmärrettäviksi. Haastattelut vahvistivat käsitystämme siitä, että olimme onnistuneet tavoitteessamme.

Tutkimuksen edetessä kohdensimme kehitystyötämme alkuperäisestä arviointikäyrä -ideasta (ks. kappale 2.1) uudenlaiseen, sähköiseen

itsearviointilomakkeeseen (ks. kappale 4). Jotta lopputuloksesta tulisi mahdollisimman ammattimainen, hyödynsimme laaja-alaista asiantuntijuutta myös oman ydinosaamisemme ulkopuolelta. Verkostoiduimme tietoteknisen alan ammattilaisten (ZEF-solutions) kanssa ja näin saimme lomakkeestamme teknisesti ja visuaalisesti tavoittelemamme kaltaisen. Näin ollen lomake sai muodon, jota SWOT-analyysien valossa tavoittelimme ja jota emme toisaalta olisi kyenneet omilla tietoteknisillä taidoillamme toteuttamaan. Lopputulos oli siis resurssien rajoissa paras mahdollinen.

Tutkimus oli luonteeltaan kvalitatiivinen. Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa päävastuu kuuluu tutkijalle itselleen. Itse arviointi voidaan pelkistää kysymykseksi tutkimusprosessin luotettavuudesta. (Eskola & Suoranta 2008, 210.) Alla erittelemme perusteet tutkimuksemme luotettavuuden tueksi.

Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on tutkijan avoin subjektiviteetti ja sen myöntäminen, että tutkija on tutkimuksensa keskeinen tutkimusväline (Eskola & Suoranta 2008, 210). Vaikka tiedostimme omat olettamuksemme ja mielipiteemme, ne eivät voineet olla vaikuttamatta tutkimuksen kulkuun. Kahden tutkijan välinen argumentointi ja perustellut väittämät tutkimuksen eri vaiheissa lisäävät kuitenkin tutkimuksen objektiivisuutta, yleistettävyyttä ja luotettavuutta. Lisäksi annoimme tutkimuksemme asiantuntijaryhmän arvioitavaksi sen eri vaiheissa. Reagoimme kritiikkiin sekä kehitysehdotuksiin ja veimme tutkimusta jatkuvasti vuoropuhelun kautta eteenpäin. Myös tämä lisää osaltaan tutkimuksen luotettavuutta.

Lomakkeen kehitystyöhön kuului laaja (25 lomaketta) käytössä olevien itsearviointilomakkeiden analyysi. Analyysi suoritettiin siten, että molemmat tutkijat tekivät oman analyysinsä itsenäisesti, jonka jälkeen löydöksistä argumentoitiin parityönä. Tämä metodi sopii erityisesti erityistietämyksen hankintaan ja sen kehittämiseen (Kepler-Uotinen & Orkovaara 2006). Luotettavuuden ja pätevyyden näkökulmasta aineisto oli verrattain laaja ja työskentelymalli tarkoin harkittu.

Pyrimme erityiseen huolellisuuteen viittaustekniikassa. Suorat lainaukset kursivoimme ja jokaisen lainatun ajatuksen merkitsimme viitteeksi. Toisinaan omat ajatuksemme saattoivat olla varsin lähellä jo julkaistuja. Tällöin merkitsimme ajatuksen lainatuksi.

9.2.1 Tutkimusmetodin valinta ja validiteetti

Uuden tuotteen akateeminen kehitystyö vaatii tieteellisen lähestymistavan. Tähän tehtävään tarvitsimme mallin, jonka avulla tuotetta oli mahdollista tutkia ja kehittää olemassa olevan metodin mukaisesti. Näin metodiksi valikoitui kehittämistutkimus (ks. luku 2).

Kasvatustieteiden alueella kehittämistutkimus on varsin vähän käytetty metodi. Liisa Kettunen (2010) on kuitenkin tehnyt kyseisellä metodilla väitöskirjan, (Kyllä vai ei: peruskoulun sukupuolikasvatuksen oppimateriaalin kehittämistyö ja arviointi) jonka luotettavuutta hän arvioi Richeyn & Kleinin (2007) teoksen (Design and Development Research) pohjalta. Oman tutkimuksemme luotettavuutta arvioidessamme mukailemme Kettusen väitöskirjan arviointitapaa.

Jotta kehittämistutkimus voisi olla luotettavaa, tulee tutkimus aloittaa tutkimusongelman huolellisella pohdinnalla (Richey & Klein 2007). Pohdittaviksi kysymyksiksi on nostettava esimerkiksi aiheen ajankohtaisuus, aiempi kirjallisuus ja kysymys siitä, onko kentällä tällaiselle tutkimukselle tarvetta.

Näkemyksemme mukaan oppilaiden kouluviihtyvyys on aiheena erittäin ajankohtainen ja sen tutkimukselle on tarvetta. Tätä päätelmää puoltaa mm. WHO:n koulututkimukset, joiden mukaan oppilaiden kouluviihtyvyydessä on edelleen parantamisen varaa (esim. Kämppi ym. 2008). Myös tutkimuksen aikana suoritetut haastattelut tukivat käsitystämme kyseisen aiheen tutkimustarpeesta (ks. luku 7).

Osaltaan tutkimuksen luotettavuutta lisää aiheeseen liittyvä kirjallisuus. Kirjallisuutta hyödynsimme laajalti niin tuotekehityksen (esim. Välimaa ym.

1994), kasvatustieteen (esim. Woolfolk 2007), kuin tutkimuksen tekemisenkin saralta (esim. Alasuutari 2005). Näiltä osin tutkimuksemme luotettavuus näyttää varmistetulta.

Jotta tutkimusta voidaan pitää luotettavana, tulee tutkijoiden, kehittäjien, tuntee ala jossa he toimivat (Richey & Klein 2007, 81). Tässä yhteydessä voitaneen puhua alan asiantuntijoista. Tutkimuksen tekijät ovat kuudennen vuoden kasvatustieteiden opiskelijoita ja heidän yhteistyökumppaninsa omien alojensa ammattilaisia.

9.2.2 Lomaketesti ja haastatteluetiikka

Kun lomake oli valmis testattavaksi, olimme asian tiimoilta yhteydessä alakouluihin. Saimme hankkeeseen mukaan kaksi aiheesta kiinnostunutta, kokenutta luokanopettajaa, jotka olivat halukkaita teettämään luomamme itsearviointilomakkeen omissa luokissaan.

Koska testi suoritettaisiin alaikäisillä oppilailla, tuli osallistumislupa testiin kysyä huoltajilta (ks. liite 7). Toisen testiluokan oppilaiden huoltajilla oli lisäksi mahdollisuus tutustua lomakkeeseen ennen oppilaita. Myös molempien luokkien opettajat saivat tutustua lomakkeeseen ennen oppilaita. Näin varmistimme sen, että koe tapahtui eettisesti kestävässä olosuhteissa, sekä sen, etteivät kysymykset sisältäneet mitään haitalliseksi koettua.

Tutkimuseettisesti kyseenalaista oli kvalitatiivisen tutkimusotteen mukanaan tuoma tutkijan omien kokemusten ja oletusten väistämätön vaikutus lopputulokseen. Lisäksi pohdimme luokan oman opettajan ja lasten huoltajien oikeutuksellisuutta päättää lapsia itseään koskevista asioista. Olimmehan velvoitetut pyytämään oppilaiden osallistumisluvat heidän opettajilta ja huoltajilta, mutta oppilailta itseltään lupaa ei ”tarvittu”. Tämä on kuitenkin yleinen käytäntö, kun kyseessä on aikuinen-lapsi -suhde.

Oppilashaastattelut suoritimme oppilaiden omissa kouluissa koulupäivän yhteydessä. Haastatteluajankohdan sovimme etukäteen luokkien

omien opettajien kanssa. Tämä mahdollisti mahdollisimman vähäisen häiriön normaaliin koulurytmiin.

Haastatteluiden aluksi oppilaille selvitettiin, mihin tarkoitukseen haastattelutuloksia tultaisiin käyttämään. Samalla kerrottiin, että oppilaiden vastaukset tulisivat pysymään tutkimuksessa anonyymeinä. Tämä on haastattelujen eettisyyden kannalta oleellista.

Vaikka haastateltavat pysyivät tutkimuksessamme anonyymeinä, oli työmme kannalta tärkeää, että kirjasimme litterointivaiheessa kaiken haastatteluun liittyvän tarkasti ylös. Tämä on tärkeää tutkimuksen luotettavuuden kannalta. Haastatteluiden anonymisoinnin suoritimme kuitenkin välittömästi litteroinnin jälkeen. Tällöin toiminta oli aineistojen eettisen käsittelyn käytännön mukaista (Kuula & Tiitinen 2010).

Yllämainittujen perusteiden nojalla väitämme tutkimusta ja siihen käytettyjä menetelmiä luotettaviksi sekä eettisesti kestäviksi.

10 Lähteet

Ahtola, T. & Keräjä, E. 2009. "Kiva koulu, hyvä huono ope". Alakoulun oppilaiden kokemuksia kouluviihtyvyydestä vuosina 1989 ja 2009. Turun yliopisto. Rauman opettajankoulutuslaitos. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma.

Alasuutari, M. 2005. Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? Teoksessa Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.). Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino. 145-163.

Allardt, E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY.

Bannan-Ritland, B. 2003. The role of design in research: The integrative learning design framework. Educational Researcher 32, 21-24.

Becker, W. C., Madsen, C. H. & Thomas, D. R. 1968. Rules, praise, and ignoring: Elements of elementary classroom control. Journal of Applied Behaviour Analysis 2, 139-150.

Blair, S. N., Cheng, Y., & Holder, J. S. 2001. Is physical activity or physical fitness more important in defining health benefits? Medicine and Science in Sports and Exercise, 33, 379-399.

Deci, E. L. & Ryan, R. M. 1985. Intrinsic motivation and self-determination in human behaviour. New York: Plenum.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. 2000. The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. Psychological Inquiry, 4, 227-268.

Edelson, D. 2002. Design research: What we learn when we engage in design. *The Journal of the Learning Sciences* 11 (1), 105-121.

Ehanti, E. 2012. "Ilman koulua ei pärjää maailmassa". Lasten sosiaalistuminen alakoulun kulttuuriin. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Pro gradu -tutkielma.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus.

Friesner, T. 2010. History of SWOT analysis. Internet-julkaisu. <http://www.marketingteacher.com/swot/history-of-swot.html#>.

Halonen, J. 2003. Itsearviointia tietoverkon avulla -toimintatutkimus koulukulttuurin muuttamiseksi. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen lisensiaattitutkimus.

Hagger, M., Chatzisarantis, N., Culverhouse, T. & Biddle, S. J. H. 2003. The processes by which perceived autonomy support in physical education promotes leisure-time physical activity intentions and behaviour: A trans-contextual mode. *Journal of Educational Psychology* 95, 784-795.

Hatva, A. 2009. Merkityksen välittäminen kuvan avulla. *Acta Electronica Universitatis Tamperensis* 886. Tampere: Tampereen yliopisto.

Heikka, J., Hujala, E. & Turja, L. 2009. Arvioinnista opiksi. Havainnointi, arviointi ja suunnittelu varhaispedagogiikassa. Helsinki: Edufin.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Jaakkola, J., Tunkelo, E. 1987. Tuotekehitys - ideoista markkinoille. Espoo: Weilin & Göös.

Jokinen, T. 1991. Tuotekehitys. Helsinki: Otatieto.

Juvonen, J. & Fadjukoff, P. (toim.) 1995. Selko-oppimateriaalin tekijän opas. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen oppimateriaaleja. Jyväskylän normaalikoulun liikunnan opetussuunnitelma vuosiluokille 3-6. Päivitetty 2005. Internet lähde. https://www.norssi.jyu.fi/opetus-ja-opiskelu/opetussuunnitelma/ops_perusopetus/liikunta_3_6_ops.htm. Viitattu 5.10.2012.

Kauppalehti. Verkkouutinen julkaistu 30.11.2012. <http://www.kauppalehti.fi/etusivu/tabletti+ohittaa+lapparit+ensi+vuonna/201211315149>

Kepler-Uotinen, K. & Orkovaara, P. 2006. Dynamo - Terveystiedon arviointioppas luokille 7-9. Helsinki: Tammi.

Kettunen, L. 2010. Kyllä vai ei: Peruskoulun sukupuolikasvatuksen oppimateriaalin kehittämistyö ja arviointi. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 380.

Kinnunen, V. Puhelinhaastattelu 13.8.2012.

Konu, A. 2002. Oppilaiden hyvinvointi koulussa. Tampereen yliopisto. Lääketieteellinen tiedekunta 887.

Koppinen, M-L., Korpinen, E., Pollari, J. 1994. Arviointi oppimisen tukena. Helsinki: WSOY.

Kujala, T. 1983. Opettajien ja oppilaiden välittömät kokemukset liikuntatunneista. Jyväskylän yliopisto. Liikuntakasvatuksen laitos. Pro gradu -tutkielma.

Kuula, A. & Tiitinen, S. 2010. Eettiset kysymykset ja haastattelujen jatkokäyttö. Teoksessa Ruusuvuori, J. ym. (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 446-459.

Kämppe, K., Välimaa, R., Tynjälä, J., Haapasalo, I., Villberg, J. & Kannas, L. 2008. Peruskoulun 5., 7. ja 9. luokan oppilaiden kokemukset ja koettu terveys. Opetushallituksen julkaisuja. Helsinki.
http://www.oph.fi/download/46472_peruskoulun_567_luokan_kokemukset.pdf

Leinonen, T. 2010. Peruskoululaisten suhtautuminen koululiikuntaan. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Pro gradu-tutkielma.
(<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/25628/URN%3aNB.N%3afi%3ajyu-201011243116.pdf?sequence=1>)

Leppäaho, H. 2007. Matemaattisen ongelmaratkaisutaidon opettaminen peruskoulussa - Ongelmanratkaisukurssin kehittäminen ja arviointi. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 298.

Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö (LIKES). 2009. Kartoitus koulupäivän liikunnallistamiseksi tehdyistä hankkeista.
http://www.edu.fi/download/125914_Taustaselvitys_koulupaivan_liikunnallistamisesta.pdf

Liukkonen, J., Auweele, Y., Alfermann, D., Vereijken, B., Theodorakis, Y. (toim.) 2007. Psychology for physical education: Student in Focus. Champaign, IL: Human Kinetics.

Liukkonen, J., Jaakkola, T. & Soini, M. 2007. Motivaatioilmasto liikunnanopetuksessa. Teoksessa Heikinaro-Johansson, P. & Huovinen, T. (toim.) Näkökulmia liikuntapedagogiikkaan. Helsinki: WSOY, 157-170.

Leinonen, T. 2010. Peruskoululaisten suhtautuminen koululiikuntaan. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.

Martin, A.J., Marsh, H.W. & Debus, R.L. 2001. A Quadripolar Need Achievement Representation of Self-Handicapping and Defensive Pessimism. American Educational Research Journal 38 (3), 583-610.

Mikkola, E. 2007. Iloa ja intoa vai vatsanväänteitä? Koulun liikuntatuntien motivaatioilmaston ja liikuntanumeron yhteys oppilaiden affektiivisiin kokemuksiin 6-luokkalaisilla. Jyväskylän yliopisto. Liikuntatieteiden tiedekunta. Pro gradu -tutkielma.

Nakari, M-L. 2003. Työilmapiiri, työntekijöiden hyvinvointi ja muutoksen mahdollisuus. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 226.

Opetus- ja kulttuuriministeriön tiedote. Julkaistu 12.7.2010. Lainattu 15.9.2012. <http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2010/12/pisa2009.html>

Pellonpää, R. 2011. Visuaalisen markkinoinnin merkitys ostopäätökseen. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Liiketalouden, yrittäjyyden ja ravitsemisalan yksikkö. Pienen ja keskisuuren yritystoiminnan liikkeenjohdon koulutusohjelma. Opinnäyte.

Perusopetuslaki. 1998/628.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=perusopetuslaki>.

Richey, R. C. & Klein, J. D. 2007. Design and Development Research: methods, strategies and issues. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Rimpelä, M. 5.9.2012 (tiedote). Hyvinvointi mukaan varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen arviointikeskusteluihin: Vahvuudet ja vaikeudet -menetelmän (SDQ) sovellutus.

<http://peda.net/veraaja/jyvaskyla/opetustoimi/hyvinvointioppiminen/arviointimenetelma>.

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) 2005. Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.

Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) 2010. Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.

Savolainen, A. 2001. Koulu työpaikkana - Työolojen itsearviointi ja kehittämistarpeet oppilaiden ja henkilöstön näkökulmasta. Tampereen yliopisto 830.

Siitonen, J. 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulun yliopisto. Acta Universitatis Ouluensis. E Scientiae Rerum Socialium 37.

Soini, M. 2006. Motivaatioilmaston yhteys yhdeksäsluokkalaisten fyysiseen aktiivisuuteen ja viihtymiseen koulun liikuntatunneilla. Jyväskylän yliopisto. Studies in Sport, Physical Education and Health 120.

Terveyttä edistävän liikunnan kehittämistoimikunnan mietintö. Komiteamietintö 2001:12. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.

Tekniikka & Talous. Liikunnalla lisää kouluviihtyvyyttä. Verkkouutinen julkaistu 31.10.2009.
<http://www.tekniikkatalous.fi/uutiset/liikunnalla+lisaa+kouluviihtyvyytta/a342440>

Tarpio, J. Puhelinhaastattelu 14.8.2012.

Turpeenniemi, R. Puhelinhaastattelu 27.8.2012.

Uusikylä, K. 2006. Hyvä, paha opettaja. Jyväskylä: Minerva Kustannus.

Valkonen, H. 1996. Viihtymättömyys koululiikunnassa peruskoulun kahdeksaluokkalaisilla. Liikuntapedagogiikan laitos. Jyväskylän yliopisto. Pro gradu -tutkielma.

Välimaa, V., Kankkunen, M., Lagerroos, O., Lehtinen, M. 1994. Tuotekehitys. Asiakastarpeesta tuotteeksi. Helsinki: Opetushallitus.

Wood, T. & Berry, B. 2003. What does "Design Research" offer mathematics teacher education? Journal of Mathematics Teacher Education 6, 195–199.

Woolfolk, A. 2007. Educational psychology. Boston: Allyn and Bacon.

11 Liitteet

Liite 1

Rainer Turpeenniemen sähköinen itsearviointilomakemalli liikunnan 3.-6. -luokkalaisten opetuksessa (kaksi ensimmäistä lajia) (kuva 20 & 21).

3-6lk_oppilaan_liikunnanarviointi.doc [Compatibility Mode] - Microsoft Word

File Home Insert Page Layout References Mailings Review View Mathematics

Nimi: Syntymäaika:

Lajitaitojen suoritustekniikat opetetaan ja niitä harjoitellaan ala-asteen aikana.
Aseta itsellesi tavoitteita... ja sitten ei muuta kuin harjoittelemaan!

Arvioi omia taitojasi.
Laita rasti harjoittelemasi lajitaidon kohdalle **Osaan tai Opettelen vielä** -sarakeeseen.

LAJITAITO	3.lk kevät		4.lk kevät		5.lk kevät		6.lk kevät	
	Osaan	Opettelen vielä	Osaan	Opettelen vielä	Osaan	Opettelen vielä	Osaan	Opettelen vielä
tasatyöntö	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
yksipotkuinen tasatyöntö	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
vuorohiihto	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
perusluistelu	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2-potkuinen luistelu	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1-potkuinen luistelu	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
laskuasento	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
nousutekniikoita	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Jaksan hiihtää **3 km**

Mieluisin hiihtötyyli on perinteinen ☐ luistelu ☐

Minulla on ollut omat välineet mukana kaikilla hiihtotunneilla ☐.

Olen lainannut välineitä ja osallistunut hiihtotunneille ☐.

En ole hiihtänyt, koska... ☐

Harrastan hiihtoa ☐, laskettelua ☐, lautailua ☐, mäkihyppyä ☐

muuta vastaavanlaista lajia ☐ vapaa-ajalla?

Seuran nimi:

Valmentajan/vetäjän nimi:

Liukasta menoa!

Page: 3 of 15 Words: 1/2 619 Finnish

12:44 15.11.2012

Kuva 20. Turpeenniemen sähköinen itsearviointilomake. Hiihto.

3-6lk_oppilaan_liikunnanarviointi.doc [Compatibility Mode] - Microsoft Word

File Home Insert Page Layout References Mailings Review View Mathematics

2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18

Lajitaitojen suoritusmekanikat opetetaan ja niitä harjoitellaan ala-asteen aikana.
Arvioi omia taitojasi.
 Laita rasti harjoittelemasi lajitaidon kohdalle **Osaan tai Opettelen vielä** -sarakeeseen.

LAJITAITO	Osaan	Opettelen vielä	Osaan	Opettelen vielä	Osaan	Opettelen vielä	Osaan	Opettelen vielä
Kuljetus								
ulko- /sisäsyntäjä								
*kävelen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
*juosten	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
*pelitilanteissa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sisäntenäsyöttä								
*paikallaan olevaan palloon	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
*liikkuvaan palloon	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
*pelitilanteissa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nilkpotku								
*paikallaan olevaan palloon	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
*liikkuvaan palloon	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
*pelitilanteissa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pääpuku								
*jalat maassa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
*ilmasta	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
*pelitilanteissa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kuuletus/haltuunotto	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sivuraheitto	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Peli-idea								
*hyökkäyspeli	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
*puolustuspeli	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
*säännöt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

*Olen harjoitellut erilaisia pallonkäsittelytemppejä **3. luokalla**

*Tykkäsin osallistua aktiivisesti viitepeleihin **3. luokalla**

*Muistathan myös rohkaista ja kannustaa pelikavereitasi futistunneilla!

*Harrastatko jalkapalloa koulun ulkopuolella?
 3.luokalla: Kyllä ☐ En ☐ 4.luokalla: Kyllä ☐ En ☐ 5.luokalla: Kyllä ☐ En ☐
 6.luokalla: Kyllä ☐ En ☐

Seuran nimi: _____
 Valmentajan/vetäjän nimi: _____
Palloja maaliin! Tsemppiä!

Page: 4 of 15 Words: 1/2 619 Finnish 100% 12:45 25.11.2012

Kuva 21. Turpeenniemen sähköinen itsearviointilomake. Jalkapallo.

Liite 2

Jukan SWOT -analyysi Rainer Turpeenniemen sähköisestä itsearviointilomakkeesta liikunnan opetuksessa. 3.-6. -luokkalaisille tarkoitettu lomake:

Ensimmäisenä huomio kiinnittyy lomakkeen pituuteen (15 sivua), joka vaikuttaa melko raskaalle. Etenkin kun lomake on käytössä melko isolla haitarilla, ikäryhmä 10-12 vuotiaisiin. Etenkin 10-vuotiaalle lomakkeen luulisi näyttäytyvän melko haastavalle. Toisaalta sivumäärä on niin suuri, koska lajeja arvioitavaksi on 11. Ja kun otetaan mukaan ohjeistus (2 sivua) ei yhden lajin osalta jää täytettäväksi kuin noin 1 sivu. Ongelma lomakkeen pituudessa näyttää siis ratkenneelta, jos sitä täytetään vain laji kerrallaan.

Yleinen houkuttelevuus ei ole järin suuri. Henkilökohtaisesti ei tule sellainen olo, että tuohon haluaisin heti tarttua ja perehtyä tarkemmin. Olisiko värikkäiden kuvien käyttö/ kuvien käyttö yleensä tuonut lisää mielekkyyttä lomakkeeseen?

Ohjeistussivu (Sisältö ja käyttö) on tarkoitettu opettajalle. Se tuntuu erikoiselta kun kyseessä kerran on itsearviointilomake. Lisäksi opettajalle on käytössään oma versio. Miksi siis tällainen sivu on ylipäänsä tehty?

Lajikirjo lomakkeessa on kattava (tuo mainittu 11 lajia). Siitä plussaa. Positiivista on myös lomakkeiden jatkumo, joka mahdollistaa oppilaan pidempiaikaisen itsetutkiskelun. Samalle lomakkeen sivulle on itsearviot kolmannelta luokasta kuudenteen luokkaan. Oppilaalla mahdollisuus palautella mieleen aiempien vuosien suorituksiaan.

IIIHTO: Selkeä. Oppilaalla valittavana kaksi vaihtoehtoa; osaan tai opettelen vielä. Positiivinen klangi kummassakin, ei ole esimerkiksi "en osaa" -vaihtoehtoa. Turpeenniemi on perustellut nämä kyseiset kaksi vaihtoehtoa,

sillä että oppilaan on helppo itse ymmärtää ja täyttää lomake, kun on selkeät kaksi vaihtoehtoa. Lajitaidot ovat ammattikieltä ja melko teknistä sanastoa. Muistaako oppilas esim. mitä 2-potkuinen luistelu tarkoittaa? Tässä olisi hyvä kohta käyttää tietokoneen ominaisuuksia ja lisätä videolinkki mallisuoritukseen.

Tarkentavat kysymykset lajitaitojen alla painottavat OPS:n käyttäytymyksellistä, eritoten vastuullisuutta, puolta (OPS 2004, 248). Välineet ja osallistuminen kartoitetaan, mutta viihtyvyydestä ei puhuta mitään. Erikoinen on myös loppuosio, jossa kysellään harrastuneisuudesta vapaa-ajalla, ja pyydetään vielä mainitsemaan oma seura ja valmentaja jos sellainen on. Miten se liittyy itsearviointiin?

JALKAPALLO: Jalkapalloilun kohdalla maininta kaverin kannustamisesta. Hyvä asia mainita.

Minkä takia osaan/opettelen vielä vaihtoehdot korvataan sujuu / harjoittelen vielä kohdilla voimistelun arvioinnissa?

Kuvat helpottavat huomattavasti arviointia voimistelun kohdalla. Olisiko niitä syytä käyttää myös muiden lajien kohdalla?

Vahvuudet:

Itsearviointilomake on tarpeeksi laaja. Siinä on otettu huomioon iso osa alakoulussa opetettavista liikuntalajeista.

Kaksiportaisuus (osaan/opettelen vielä) tekee lomakkeesta helposti täytettävän myös pienempien oppilaiden keskuudessa. Lomakkeen hahmottaminen selkeytyy myös.

Jatkuvuus. Oppilas näkee 3. luokan itsearviionsa 6. luokkaan asti, jolloin pidempiaikainen itsetutkiskelu mahdollistuu.

Valitut lajit pohjautuvat opetussuunnitelman perusteissa vaadittavien keskeisten lajisisältöjen kirjoon.

Lajien lopussa lyhyet kannustuslauseet tuovat ainakin itselle hymyn huulille. Positiivisuudella on merkitystä.

Lomake on helppotäyttöinen.

Heikkoudet:

Palloilulajien kohdalla alakysymykset vaihtelevat lajista riippuen. Kaverin kannustusta ja tsemppaamista muistutellaan jalkapallon ja koripallon kohdalla, mutta lentopallon kohdalla tästä ei ole mainintaa. Arvotetaanko lajeja eri tavoin?

Mahdollisuudet:

Kuvien käyttö voimistelun arvioinnin osuudessa helpottaa huomattavasti arvioinnin tekemistä. Suoritus tehdään näkyväksi ja on näin helpompi kaivaa muistista. Olisiko syytä tuoda kuvia/videoita myös muiden lajien kohdalle?

Voimistelutuntien mieluisinta välinettä kysytään, miksei muiden lajien kohdalla ole samanlaista kysymystä?

Uhat:

Ohjeistussivu (Sisältö ja käyttö) on tarkoitettu opettajalle. Se tuntuu erikoiselta kun kyseessä kerran on itsearviointilomake. Lisäksi opettajalle on käytössään

oma versio. Miksi siis tällainen sivu on ylipäänsä tehty? Johtaako se oppilaan ajattelemaan, että tämä ei olekaan pelkästään omaa kehitystäni varten?

Arvotetaanko lajeja eriarvoisiksi? Kysymysmäärät vaihtelevat lajeittain ja ovat sisällöllisesti hieman erilaisia saman lajityypin alla. Esimerkiksi palloilussa jalkapallo on saanut yksityiskohtaisemman kysymyspatteriston kuin lentopallo.

Arvioinnin keskittyessä lajitaitoihin unohtuu herkästi ehkä se olennainen; nautinko liikunnasta, onko minulla liikuntatunneilla mukavaa? Johtaako onnistunut sisäsyrjäyttö jalkapallossa kohti liikunnallisempaa elämäntapaa vai tulisiko se luontevammin iloisen hymyn piirtyessä kasvoille samalla tunnilla?

Liite 3

Samin SWOT -analyysi Rainer Turpeenniemen sähköisestä itsearviointilomakkeesta liikunnan opetuksessa. 3.-6. -luokkalaisille tarkoitettu lomake:

Vahvuudet:

Yksinkertainen, joskin tylsä.

Kattavasti taidolliset osiot huomioiva

Telinevoimisteluun oli löytynyt havainnekuvat

Heikkoudet:

Tylsän näköinen

Harjoitellaanko joka luokka-asteella samoja asioita? (3-6 lk sama lomake, esim. osaan sivurajaheiton?)

Pienille liian vaikea. Kuinka moni muistaa, mikä oli ”rannesyöttö” tai ”kolmoiskäännös”

Mahdollisuudet:

Seuranta ja tavoitteiden asettaminen helppoa (osaan, en osaa. It's simple) → viime vuonna en osannut, nyt olen oppinut.

Pienille liian vaikea. Kuinka moni muistaa, mikä oli "rannesyöttö" tunnin jälkeen = videosta taas apua

Taidolliset osiot tulee varsin kattavasti arvioitua. (Onko toisaalta liikunnan kohdalla niin tärkeää alakoulussa? = innostaminen harrastuneisuuteen ennen lajitaitojen omaksumista).

Lomakkeista saa tietoa oppilaiden taidoista ja hajoitelluista alueista, jos/ kun opettaja vaihtuu (Turpeenniemi)

Täytyisi olla toinen henkilö, joka kirjaisi kunkin oppilaan kohdalla taidolliset seikat lomakkeisiin ylös. Opettaja ei kykene repeämään/ näkemään kaikkea (open lomake)

Uhat:

Meneekö liian analyyttiseksi, jos joka lajin kohdalla täytyy vain keskittyä siihen, mitä osaan/ en osaa? Liikunnan riemu ja vapaus jää taka-alalle?

(Taidolliset osiot tulee varsin kattavasti arvioitua) → uhka: Onko toisaalta liikunnan kohdalla niin tärkeää alakoulussa? = innostaminen harrastuneisuuteen ennen lajitaitojen omaksumista!

Liite 4.

Konun koulun hyvinvointiprofiili (kuvat 22-27)

([\)](http://www10.edu.fi/hyvinvointiprofiili/lomakkeet/hvlomake_ala.php?lang=g=)

g=)

KOULUN HYVINVOINTIPROFIILI

Tässä lomakkeessa olevien kysymysten avulla pyritään selvittämään koulun hyvinvointia. Vain tutkija lukee vastaukset, eikä niihin tule vastaajan nimeä. Toivon, että vastaat jokaiseen kysymykseen. Kiitos vastauksistasi!

Anne Konu
Koulumiete-projekti

PERUSTIETOA

1. Olen
☐ tyttö
☐ poika

2. Ikäni on
☐ 9 v
☐ 10 v
☐ 11 v
☐ 12 v
☐ 13 v

3. Luokka-aste
☐ neljäs
☐ viides
☐ kuudes

4. Luokkatunnus

KOULUN TILAT JA TOIMINTA

5. Mitä mieltä sinä olet näistä koulurakennusta ja koulun pihaa koskevista väitteistä? Valitse sopivin vaihtoehto.

	Samaa mieltä 😊	Ei samaa eikä eri mieltä 😐	Eri mieltä 😞
Luokahuone on riittävän tilava	☐	☐	☐
Luokassa on sopiva lämpötila	☐	☐	☐
Koulun wc:t ovat hyvät	☐	☐	☐
Koulun tilat ovat siistejä	☐	☐	☐
Koulun pihalla voi pelata ja leikkiä	☐	☐	☐
Koulurakennus on viihtyisä	☐	☐	☐

http://www10.edu.fi/hyvinvointiprofiili/lomakeet/hv/lomake_ala.php?lang= Koulun hyvinvointiprofiili -...

Koulun pihalla voi pelata ja leikkiä	☐	☐	☐
Koulurakennus on viihtyisä	☐	☐	☐
Koulurakennus on turvallinen	☐	☐	☐
Koulun piha on viihtyisä	☐	☐	☐
Koulun piha on turvallinen	☐	☐	☐

6. Mitä mieltä olet näistä koulua koskevista väitteistä? Valitse sopivin vaihtoehto.

	Samaa mieltä 	Ei samaa eikä eri mieltä 	Eri mieltä
Ruokailutila on viihtyisä	☐	☐	☐
Koulutyötä on sopivasti	☐	☐	☐
Lukujärjestys on hyvä	☐	☐	☐
Oppitunneilla on hyvä työrauha	☐	☐	☐
Koulun säännöt ovat selvät	☐	☐	☐
Terveystieteiden opettajan luo on helppo päästä käymään	☐	☐	☐

KOULUN IHMISSUHTEET

7. Mitä mieltä olet näistä väitteistä luokastasi ja opettajastasi? Valitse sopivin vaihtoehto.

	Samaa mieltä 	Ei samaa eikä eri mieltä 	Eri mieltä
Luokkani oppilaat viihtyvät hyvin yhdessä	☐	☐	☐
Ryhmissä työskentely sujuu hyvin luokassani	☐	☐	☐
Luokkakaverit auttavat toisiaan koulutehtävissä	☐	☐	☐
Luokkakaverit auttavat toisiaan pulmatilanteissa	☐	☐	☐
Luokkakaverit tulevat väliin, jos jotain oppilasta kiusataan	☐	☐	☐
Minulla on ystäviä tässä oppilaitoksessa	☐	☐	☐
Opettaja kohtelee meitä oppilaita oikeudenmukaisesti	☐	☐	☐
Opettajien kanssa on helppo tulla toimeen	☐	☐	☐
Meidän koulun opettajat ovat ystävällisiä	☐	☐	☐

http://www10.edu.fi/hyvinvointiprofiili/lomakeet/hv/lomake_ala.php?lang= Koulun hyvinvointiprofiili -...

Koulukiusaaminen

Kiusaamisella tarkoitetaan tässä sitä, kun toinen oppilas tai ryhmä oppilaita sanoo tai tekee epämiellyttäviä asioita jollekin oppilaalle. Kiusaamista on myös se, kun oppilasta kiusoitellaan toistuvasti tavalla, josta hän ei pidä. Kiusaamista ei ole se, kun kaksi suunnilleen samanvahvuista oppilasta riitelee.

8. Kuinka usein sinua on kiusattu koulussa tämän LUKUKAUDEN aikana?

☐ Ei lainkaan
☐ Kerran tai kaksi tämän lukukauden aikana
☐ Monta kertaa

9. Kuinka usein sinä olet osallistunut muiden oppilaiden kiusaamiseen tämän LUKUKAUDEN aikana?

☐ Ei lainkaan
☐ Kerran tai kaksi tämän lukukauden aikana
☐ Monta kertaa

10. Alla on väitteitä VANHEMPIESI suhtautumisesta koulunkäyntiisi. Valitse sopivin vaihtoehto.

	Samaa mieltä 	Ei samaa eikä eri mieltä 	Eri mieltä
Minun vanhempani pitävät koulutyötäni tärkeänä	☐	☐	☐
Vanhempani kannustavat minua onnistumaan kouluasioissa	☐	☐	☐
Vanhempani auttavat läksyjen tekemisessä, jos tarvitsen apua	☐	☐	☐
Vanhempani käyvät koulun vanhempainilloissa	☐	☐	☐

KOULUTYÖ

11. Mitä mieltä olet näistä koulutyöhön liittyvistä väitteistä? Valitse sopivin vaihtoehto.

	Samaa mieltä 	Ei samaa eikä eri mieltä 	Eri mieltä
Koulussa minun työtäni pidetään tärkeänä	☐	☐	☐
Opettaja kuuntelee minun mielipiteitäni asioista	☐	☐	☐
Oppilaiden mielipiteet otetaan huomioon koulun asioissa	☐	☐	☐
Koulussamme oppilaat osallistuvat sääntöjen tekemiseen	☐	☐	☐
Minusta koulutyö on tärkeää	☐	☐	☐
Huolehdin kouluasioistani	☐	☐	☐
Pystyn seuraamaan oppituntien opetusta	☐	☐	☐
Suoritan läksyt	☐	☐	☐

Huolehdin kouluasioistani	☐	☐	☐
Pystyn seuraamaan oppituntien opetusta	☐	☐	☐
Suoritudun läksyistäni	☐	☐	☐
Saan apua opettajalta, jos tarvitsen sitä	☐	☐	☐
Saan tukiopetusta, jos tarvitsen sitä	☐	☐	☐
Saan erityisopetusta, jos tarvitsen sitä	☐	☐	☐
Opettaja kannustaa minua opiskelussa	☐	☐	☐
Saan kiltosta, jos olen suorittanut hyvin tehtävissäni	☐	☐	☐
Opiskelu on minusta helppoa	☐	☐	☐
Useimpien oppiaineiden etenemisvauhti on minulle sopiva	☐	☐	☐
Koulussa on minua kiinnostavia oppiaineita	☐	☐	☐
Koulussa on minua kiinnostavia kerhoja	☐	☐	☐

TERVEYDENTILA

12. Mitä mieltä olet terveydestäsi? Onko se

☐ hyvä

☐ keskinkertainen (ei hyvä eikä huono)

☐ huono

13. Onko sinulla tämän LUKUKAUDEN aikana ollut alla lueteltuja oireita tai sairauksia? Jos on, niin kuinka usein? Vastaa jokaiseen kysymykseen.

	Ei ole ollut	Vain harvoin oireita	Monta kertaa
Selkä- tai niskakipuja	☐	☐	☐
Vatsakipuja	☐	☐	☐
Jännittyneisyyttä tai hermostuneisuutta	☐	☐	☐
Vaikeuksia päästä uneen tai heräilemistä öisin	☐	☐	☐
Päänsärkyä	☐	☐	☐
Väsymystä tai heikotusta	☐	☐	☐
Alakuloisuutta	☐	☐	☐
Pelkoa	☐	☐	☐
Nuhakuumetta, yskää tai kurkkukipua	☐	☐	☐

http://www10.edu.fi/hyvinvointiprofiili/lomakkeet/hv/lomake_ala.php?lang= Koulun hyvinvointiprofiili -> X

kysymykseen.

	Ei ole ollut	Vain harvoin oireita	Monta kertaa
Selkä- tai niskakipu	☐	☐	☐
Vatsakipu	☐	☐	☐
Jännittyneisyyttä tai hermostuneisuutta	☐	☐	☐
Vaikeuksia päästä uneen tai heräilemistä öisin	☐	☐	☐
Päänsärkyä	☐	☐	☐
Väsymystä tai heikotusta	☐	☐	☐
Alakuloisuutta	☐	☐	☐
Pelkoa	☐	☐	☐
Nuhakuumetta, yskää tai kurkkukipua	☐	☐	☐

EHDOTUKSIA KOULUN PARANTAMISEKSI

14. Mikä koulussasi on parasta? (korkeintaan 255 merkkiä)

15. Mitä asioita koulussasi tulisi erityisesti parantaa? (korkeintaan 255 merkkiä)

Miten lomakkeen täyttäminen verkossa onnistui?

Tietoja tallennettaessa tarvitaan tunnusluku, jonka olet saanut opettajalta. Tunnusluku on satunnainen eikä sen perusteella voida tunnistaa sinua ja vastauksiasi.

Anna tunnusluku

KIIITOS!

11:40
16.11.2012

Liite 5.

Konun koulun hyvinvointiprofiili- SWOT (Sami)

Vahvuudet:

- 1.Kattava
- 2.Tärkeässä aiheessa kiinni
- 3.Sähköinen
- 4.Helppokäyttöinen
- 5.Selvitetään ytimekkäästi, mitä on kiusaaminen ennen kysymyspalettia

Heikkoudet:

1. Liian pitkä (useita kohtia)
2. Ei samaa, ei eri mieltä -kohta (itsearviointinissa ei tarpeen = aina on mielipide, jos kysymys ymmärretään)
3. "Vain tutkija lukee vastaukset, eikä niihin tule vastaajan nimeä."
Itsearviointia? = ei itsenäistä kehityksen seurantaa
4. Erityisesti terveydentilaa kartoittavassa kyselyssä vaikeita sanoja (alakulo, jännittyneisyys/ hermostuneisuus...)

Mahdollisuudet:

1. Voitaasiinko toteuttaa osissa?
2. Ehdotuksia koulun parantamiseksi vapaasana voisi olla lauseenaloitus -tyyppinen. Helpompi tarttua (perusteet siitä varhaiskasvatuskirjasta)

Uhat:

1. Ei jaksaa keskittyä/ oikeasti pohtia
2. Pitkässä listassa on helppo valita neutraali, enempää asiaa miettimättä
3. Omakohtainen seuranta jää puuttumaan → annetaan vastaukset, eikä saada mitään itselle
4. Ei osaa vastata, kun ei tiedä mitä kysytään

Liite 6.

Konun koulun hyvinvointiprofiili- SWOT (Jukka)

Vahvuudet:

Lomake on hyvällä tavalla yksinkertainen ja sitä on äärimmäisen vaivatonta täyttää. Ohjeistus on lyhyt ja ytimekäs sekä kertoo oppilaalle sen, että hänen vastauksiaan eivät ulkopuoliset (edes opettaja) pääse lukemaan.

Lomakkeella on vahva teoriapohja, sillä tekijä on tehnyt aiheesta (kouluhyvinvointi) väitöskirjan. Lomakkeen kohdat pohjaavat väitöskirjassa esitettyyn koulun hyvinvointimalliin.

Lopun suljetut kysymykset, joissa kysytään parannusehdotuksia tai jo toimivia asioita koulussa on hyvä lisä lomakkeeseen. Vastauksien koko on myös rajattu, mikä on sekä vahvuus että heikkous. Vahvuus se on siinä mielessä, että oppilas joutuu tiivistämään ajatuksensa tiiviiseen muotoon. Heikkoutena sitä voidaan pitää juuri samasta syystä; oppilas ei ehkä saa kaikkea sanotuksi, kun tilaa ei ole riittävästi.

Aihe on myös äärimmäisen tärkeä. Kouluhyvinvointi on tulevana vuosina korostuneen tärkeässä asemassa. Perusopetuksessa on panostettava siihen, että lapset viihtyvät koulussa. Tällä voidaan ehkäistä monia ongelmia tulevaisuudessa.

Uhat:

Kun oppilaalla on tarjolla en tiedä -valinta (lomakkeessa ei samaa eikä eri mieltä), on mahdollista, että oppilas ei paneudu kysymyksiin riittäväällä huolellisuudella vaan etenee kohdat sen enempää miettimättä valiten aina keskimmäisen vaihtoehdon.

Mahdollisuudet:

Kun oppilas tietää, että hän saa vastata luottamuksellisesti antaa se mahdollisuuden hänelle rehelliseen ja avoimeen vastaamiseen. Näin ollen saataisiin luotettavaa tietoa hyvinvoinnista koulusta.

On loistavaa, että lomakkeessa on huomioitu myös vanhempien panostus oppilaan koulunkäynnin tukemiseen. Tämä avaa mahdollisuuden huomata sen ongelman, jos oppilas ei kotoa saa tukea opintoihinsa.

Heikkoudet:

Ymmärtääkö oppilas mitä eroa on tukiopetuksella tai erityisopetuksella? Muutamiin kohtiin on vaikea vastata ilman aikuisen apua.

Liite 7.

Lupa-anomus tutkimukseen osallistumiseen

Hyvä kotiväki,

olemme kaksi Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitoksen maisterivaiheen opiskelijaa. Olemme kehittäneet Pro gradu -tutkielmassamme uudenlaisen sähköisen itsearviointilomakkeen, jonka käyttöä tulemme tutkimaan lapsenne luokassa.

Itsearviointilomakkeen tarkoituksena on edelleenkehittää lapsenne tietoisuutta itsestään liikkujana sekä tutkia viihtyvyyttä liikuntatunneilla. Lomake on toteutettu yhteistyössä ZEF Solutions -yrityksen kanssa, joka tuottaa muun muassa MTV 3 -kanavan käyttämän vaalikoneen.

Tutkimuksen tulokset käsitellään anonymisti, joten lapsenne nimi ei tule päätyämään kolmannen osapuolen käsiin. Me tutkijoina käsittelemme kaikkia tutkimukseen sisältyviä tietoja luottamuksellisesti. Jotta tutkimus antaisi mahdollisimman luotettavaa tietoa, olisi suotavaa, että kaikki luokalla olevat lapset saisivat mahdollisuuden osallistua tutkimukseen.

Itsearviointilomake lähetetään ohjeineen huoltajan sähköpostiosoitteeseen, jonka jälkeen se on tarkoitus täyttää **kotona** ITSENÄISESTI. Voitte siis käydä lomakkeen kysymykset läpi, mutta olisi tärkeää että oppilas saisi täyttää lomakkeen omatoimisesti, ilman ulkopuolista valvontaa.

Lomakkeen täyttäminen kestää n. 5-10 minuuttia ja sen tulisi olla täytettynä 12.10. mennessä.

Halutessanne annamme mielellämme lisätietoja tutkimuksesta.

Mikäli annatte luvan lapsenne osallistumiselle tähän tutkimukseen, olkaa hyvä ja allekirjoittakaa tämä lomake.

Yhteistyöstänne kiittäen:

Jukka Hautala

Sami Vuorela

jukka.a.hautala@student.jyu.fi

sami.p.vuorela@student.jyu.fi

Liite 8.

Haastattelukysymykset (oppilas)

Tukimuskysymykset:

Onko hyvinvointia kartoittavalle itsearviointilomakkeelle tarvetta?

Sähköisen itsearviointilomakkeen edut & haitat?

Haastattelukysymykset (oppilas)

Paperi vs. sähköinen lomake, mitä mieltä?

Mitä etuja/ haittoja sähköisyydestä?

Oliko vaikea/ helppo käyttää?

eriytetysti koulun ulkopuolella lomakkeen täyttäneille: Miltä tuntui täyttää lomake kotona?

Miltä lomake näytti? Miltä tuntui/ mitä ajatuksia heräsi, kun avasit lomakkeen ja näit sen ensimmäisen sivun.

Oletko saanut aiemmin vastata hyvinvointia koskevaan kyselyyn?

-Miten? (paperilomake, haastattelu...?)

-Minkälaista se oli? Oliko nyt erilaista? Mitä huonoja/ hyviä puolia kyseisessä lomakkeessa oli?

Miltä tuntuisi vastata tähän lomakkeeseen uudestaan esim. keväällä ja katsoa, onko mikään muuttunut?

Mitä hyötyä siitä voisi olla?

Pitäisikö tällaisia olla enemmän? Esim. muissa aineissa/ useammin ainekohtaisesti?

Miksi? (pitäisi/ei)

Liite 9.

Haastattelukysymykset (ope)

Onko kyseiselle lomakkeelle tarvetta? Miksi/ miksi ei?

Mitä hyötyä/ haittaa sähköisestä lomakkeesta voi olla?

Parannusehdotuksia?